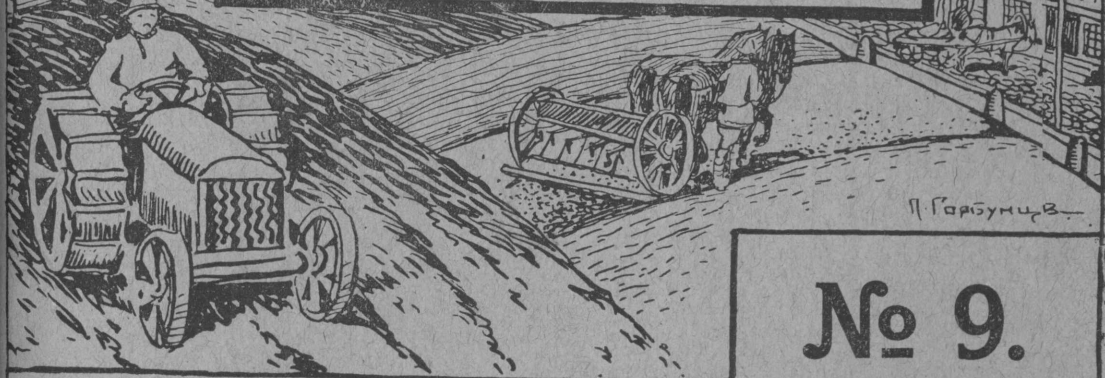

№ 37
НП 28-1

5

УРАЛ

ТЫЛЧЭ ЙЭДА
ЛЭКШЭ СЫЛНЭ
МУТАН ЖУРНАЛ

П. Горбуницкий

№ 9.

1929 ий, АВГУСТ

Вуйлымаш

Вэлыж

1. Д. Ф. Орай—Ача-ава кумыл (ойл.) 2
2. Ал. Акрэйн—Йошкар партизан-влак (ойл.) 17
3. Батрак—Сар нэргэн (п. м.) 19
4. Опанас Оксина—Мужан (Ойл.) 21
5. Олык Ипай—Тангэм (Ойл.) 23
6. А. Никифоров—Кёдырцё анцыц (п. м.) 25
7. Малинин, А. М.—У койыш сэгыш (Ойл.) 26
8. В. Сави—Кэнгэж (п. м.) 29
9. Мичурин Йатман—Киндэ-шынчал күсэла (Ойл.) 30
10. И. Алэксэйв—Күдырчан йүр (п. м.) 32
11. С. Эчан—Вэрэштыч (пизс) 33
12. Пётыр-Пайдуш—Тыгыдэ мыскара 43
43. Крылов Н.—Пёлок (Ойл.) 44

Акрэйн возымылан.

(„Төрлатышаш паша-влак“, „Марий йал“ № 29).

Нэмнан возаш тўнгалшэ писачыл-шамычна рушла гыч кусаратат, кён гыч кусармыштым огыт ончыкто. Тидэ шотышто Ал. Акрэйн чыным возэн. Ончыкыжо кё рушла гыч кусара гын, руш автырын, лўмжым ончыктыжо.

„У вий“ журналым эртак олык марий йылмэ дэн возат, ўпё марий йылмэ дэн возымым, олык марий йылмыш вашталтат, — Акрэйн манэш. „У вийшкэ олык марий йылмэ дэнат, курык марий йылмэ дэнат, ўпё марий йылмэ дэнат, пурталдэш. Тэвэ 5 номыран „У вийштэ“. Пёлөрын — „Пудыргышо кўвар“ пурталтэ. Тидэ ўпё марий йылмэ дэнэ возымо. Чынак, йужо ойлымаш „обработка“ годым вашталтэш. Кўчўкшым төрлатгыдэ ок лий. Садлан, тидэ шотышто писачыл-шамычлан ышканышт сайрак возаш тёчыман. Тидлан „У вий“ рэдаксим титаклаш огэш лий.

К. Ф. Смирновын портрэтшым 6-шо №-ыш пуртымо огыл. Смирнов Каврльан „Шучко йўд.“ ойлымаш возышо автырын портрэтшым пуртымо.

Ал. Акрэйн, иккана пэчэтлымэкэ, вэскана пэчэтлаш ок лий шона. Шкэтанын „Учашымэ“ мыскаражым 1925 ийыштэ „Йошкар кэчэш“ пэчэтлымэ, — манэш. Тэний Маробиздат Шкэтанын „Йумын йазыкшым“ угыч савыктыш. Тэвэ, мутлан, руш книшкам нална. Гладковын „Цэмэнт“ романжым 12 кана савыктэныт. Мыланнат сайрак ойлымышым пачаш-пачаш лукташат уто огыл.

Садым шонэн Н. С. Мухинын, Шабдаровын почэла-мут-влакыштым угыч савыктэн, посна кнагам лукталтын.

Мар. Ж.
| | |

7-11

Пүтынъ тўньасэ шэмэр, иктыш ушно!

Гос. Публн. Б-ка
102.
О. экз. Лигр.

У В И Й

ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭТАН

ЖУРНАЛ.

Москошто Йошкар Армий парад.

№ 9

1929 ий АВГУСТ

№ 9

Ача-ава кумыл.

(Ойлымаш).

I.

Каври дәнэ Осып карантасыш күзән йыгырә шинчыч. Качә марий кәрәк кунамат имнә вуйлан шичман, сандәнэ Опой карантас вуйыш сап кәрәмым кучән шинчат, Осып дәч ләктын урәмым сбрастарән йортән волыш.

Пөрт йыда төрзаш шүшкылтыныт, изигә, кугугә ончат, ваш-ваш кала-сылыт: «Качә, качә», адак «Корий Тарьяа дәк арака толәш» маныт.

Кас вәләш пошкудо-влак урәмыш ләктын шар шудышто вич-куд вэрә погынен шинчат. Игтыжә-вэсыжә: «тылат йүаш логаләш, альә: «тыйын тачә үдыр арака йүашәт уло» маныт. Йүт, альә огыт, увәрым вучырат.

Брвәзә-влакат үдыр йүмашым вучат. Корий пөрт торәшнә модыт-воштылыт, пәш рүжгат. Кашакыштә Вачий гына ок мод, калка ончылно кугурак йыг сәмын шинчалта.

Тудо үдыр йүмашым ок вучо. «Тарьяа ок йү гын, йөра ыльә,» манын вәлә шона. Шинчыш—шинчышат ышкәтак тарванән түшка дәч ойырлән кайыш.

Вачий Тарьяам йөралта, вәс вэрә колташ чамана. Тавалән пура ыльә, тәнә налшашан огыл. Тидләч посна: «кызыт толшо качә мый дәчәм чаплырак, илышыжат поян. Тарьяа тидлан кайаш утларак кона» шона.

Корий кугызан пөртыштө шөрлык йымалнә пүрө пәчкә, үштәл үмбалнә парня күжгүт кагаз окса дән ләвәдмә-киндә суқыр, эгәрчә, тугара шинчат.

Кудывәчә вәл омбалнә үдыр аракам кондышо шинчат: опса түр гыч ошалгә, ару, ырвәзә качә-Опой, кудынжө ача олмәш толшо, йошкар, одо пондашан Каврий кугызажә адак ончылынырак ош шовыр мәлын, тәркә ушпан, онгылаш мучаш пондашан марий. Тидә лийәш Каврийн посанажә Осып—тәмлышә, тулар марий.

Осып тәмла, Каврий тудын мондалт кодшо шомакшым тәмән, йәшарыл, кокла гыч каласыләш.

Корий кугызалан вәр пәш кәлшән. Көргө шонымашыжә—тидә аракам колташ огыл. Тыләч сай вәрым кычалшаш укә шона. Тугә гынат ик коккум шомак дәнә үдырым йүн колташ «марий авыл» ок күштө. Тудын дән гына «тәнәш инәм пу, огымак», манын шинча.

Корийн «тәнә ом пу» манмә шомакшә Опойым пәш йүлалта. Тудо Тарьяам пәш йөралтән. Тарбан мотор кап-кыжә, чәвәр чурий-вылшыжә Опойым тунарә таратән, кудалтән каймыжак ок шу.

Касым вучэн шуктымэкэ, Корий: «Пуро шагат лийжэ», манын іуаш кбнымб мутым пуыш.

Ўдыр ойым умлат. Ўдыр—огэш. Мом ышташ? Чыланат брыт.

— А, Корий—таг, майэ Осып,—тый ышкэ почшэтлан оза улат-дыр? Мом каласэт, тудо лийман.

— Тышкэат от пуат, вара могайшкэ пуэт. Тарьяа вожылмыж денат «ом кай» манэш дыр,—майат, Тарьяам ўжылдэн түгб луктын тыгэ ойлыш:

— Ўдырэм, тый альэ рвэээ улат. Илышыштэ сай дэн осалым палэн от мошто. Мый вашкэ кутло ийшкэат шуам, шуко йўштб—шөкшым ужынам. Гый ужамат, инэтак йў аман? Тый илышыжым ончо. Укэаныш кайэт гын, ўмрэт мучко азапланап тўгалат. Колынат дыр «сай вэрыш кум ий ожно кайаш кўлэш» манмым. Кугурак шомакым колыштат гыя, лачлан вэлэ толэш. Гый тыланэт тышкэ йўаш кўштэм. Тышкэ йўат гын, мый тыйым лослобитлэн уэм Ёрын ит шого, айда тарванэ!—майэ.

— Ачий мыйым марлан кайдэак кодэш шона ала мо,—манын, Тарьяа шоналтыш. Шинча йыржэ йыл-йыя вўд нальэ: тудо марлан кызытак ивжэ кай, адак ала можо тудлан ок кэлшэ.—Мом ышташ?—шона,—Ачайын шомакшым колыштат огыл гын, кузэ толын пурэм, кўлэш годым энэрташат ок ий,—шоналтышат шортын колтыш.

Осып ватэ пурышат Осыплан шиштарыш:—Ўдыр шортын колтыш,—мйэ—айста йамдылатса.

Ўдыр шортэш гын, йўэш. «Йўам» манмэ, «кайэм» манмэ денэ икак. Сандэдэ Корий денэ пушаш налпашым торгайаш тўнгалыч. Осып вашкэ бн-гэш кылатыш лэктат, кок кум ватым нальэ, Тарьяам чикташ пижыч; йолзым пидыт, вургэмым кычалыт. Тарьяан шинча вўдшб тугак йога. Чиктэн гуктышт. Вўдэн контэн шогалтышт. Умбакыжэ Тарьяа кэрэк кунарэ шорто гынат, чараклаш вийым ыш ситарэ. Тўлыжгышб гайэ лийат, Опой воктэнат ий.

Корий кугыва Тарьяа ўдыржым кумылжо ваштарешак тыгэ пуэн олтыш. Вара йўмб вуйжо дэн: «Тарьяам сай вэрыш пуышым» манын мотанэн каласа ыльэ.

II.

Опой пэл-тулык. Тудын ачажэ Эшпай сату денэ торгайэн. Сатулан (а-нгыш коштын. Ик-вана Озан гыч пбртылмыж годым Элнэт чодра корнэш ташшо-влак тудым пуштыч.

Опой ачажын-аважын ик шкэтынак вэлэ илэн. Ик парнья гайэ ик шчшым, адак эргашлан вэрчын ачаж денэ аважэ улан улмышт дэн Овойым гутыракак шагырт куштэныт.

Эшпай Опойжым: «Рвэээ-влак тўшкаштэ вуй пудымо, йаллан оза лйи кушшо» манэш ыльэ.

Тидэ шонымаштыжэ тудо йонгылыш ыш лий.

Лўдтымб вожылдымо, йынгым жаплыдымэ йын—Опой лий. Тудо оіаным сотара, укэаным воштылэш, шўктара, сусырым лўмдылэш. Сырмэ лиш гын, ўчим ышташ кэргэш.

Опой кушкын шумэкшә йал ойым колыштдымо, ышкаланжә куштылэм-дән, вэсылан нэлэмдән ыштылшә лий. Кидланат пәш талышныш, шьдәшкы-мәшкыжә гына, тутлан йыным мушкындән колташ нимо гына огыл.

Шагырт ашнымә дәнәт паша дәч йотәштаттын кушко. Пашалан пиж-мыжат ындә ок шу.

Ватыж дәнә аважә кәртмыштым ыштат, шуктыдымылан тарлат.

Опой кидым күсэнныш чыкыш, мом гынат амалкалән коштәш.

Әшпай кува марийжә колмо дәч ожно Опойжым чот чаманыш. Варажым Опой колыштдымо лий. Аважә: «ындә ватым налын пуәмәт пашалан пижәш» шоныш.

Шәшкым пуртыш. Шәшкә кап-кыл гычат, чурий-вылш гычат пәш кәлшышә, ончән от тәм. Пашалан гын, мом манаш? Паша кидәшыжә ушнән вәлә шога.

Паша йын-паша йыным йөралта, ышташ кычкыра. Опой вәрчат пашаш ләкташ түйныш. Пёрйын пашамат кучыш.

Кычкырмылан Опой сыраш тўнгалә. Ўчашымаш кыньәлә. Чўчыкыдын йўәш, йўшө—ушдымо лийәш.

Йын моторымат ужәш, йөралташат пижәш. Ик жапым Опой тыгә илыш. Ала кузә Савли Овий дәч гына ыш угло; шукат ышт кошт оптышыш вәрәштә,

Овий 18 ийаш ўдыр. Тудын кап-кылжә пёрдымө шўдыр гайә. Чурийжә чөвәр, ончаләш—кумыләт тодылтәш. Йылмыжә чынак «лудымо» торәш-кутуй кутыркала, кәрәк кўм вожылтара. Ийжә гыч марлан кайашат шуын. Тыгай ўдырлан йалыштә кугун илаш әркым огыт пу. Качә-шамыч аңыртарән пытарат. Овийм гын ончаш пуршат укә, тәмлышат ок ләк.

Шотанрак ўдыр Овий дәнә ок ушно, лўм нәр ләкмә дәч аптрана. Овийн лўмжө ышкә йалыштыжә гына вәлә огыл, ёрдышкат кайән.

Пыжым ик кастәнә Опой дәнә Овий Йангәлдә ватын пёртыштө пырля лийыч.

Опой: «ватәм мотор-мотор, таңәм тәтла мотор» манын Овийлан ончалмыж йыда куанән пәләшта.

Йангәлдә ватә Овий дәнә пәш кәлшат. Нунын коклаштышт нимогай шолыпат укә. Ваш-ваш гына шинчат, чараш нимат огыт лук. Овийн ўдыр лўмжө тидә пёртәш тәтла вәлә шўйн.

Лампә тул йөрыш. Ындә йўд пычкөмыш ныл пырдыш коклаш чыла шылтыш. Шып. Пырдыш лончышто таракан музыртылмә, адак урөмыштә әртән кайшын йол йўкышт шоктат. Йангәлдә ватә шочшыж дәнә пәш умала.

— Овий, мо тыйын ўмбалнәтат уло аман?—Опой ёриалгән йодәш.

Овий көргө чонжо дән ик жапым воштылал кийшат:

— Кузә паләт?—майә.

— Ожнысәт дәч күжгўнрак чўчат. Кузә тыгә лийыч?—Опой ёрынак йодәш.

— Молан ёрынат? Кошмәтым мондышыч мо? Ышкә сакыктышыч.

— Мўшкыр ок пиж майычыс?—Опой Овийм титакла.

— Пижмәшкә-пижын огыл ыльә, чын огыл мо? Адак, шинчат, тыйым пәш йөралтышым. Тудланат пижә ала мо. Мый дәнәм кошташ тўнгалмәт годым

марлан налаш сөршыч. «Тылат вэрчын ватэмат ойыраш ом чаманэ», майылс. Опой шўлыкангэштэ.

— Ватэм дэч поснак ача, шочшан лийаш логалэш мо?—манын кгуч шўдалтыш.

— Колышт, Опой!—манэш Овий,—мый тый дэчэт ом ойырло. Мўпкырым тый дэнэт нумалынам. Ачаланат тыймак возыктэм. Вашкэ ачий мый-ым пургыдымо лийэш. Мыланэм пачэр дэн илаш вэлэ логалэш. Мо дэнэ тарлэм, күзэ илаш, азам ончаш тўгалам. Ышкэ вийэм дэн ом сэнэ. Тый полшыдэ от карт. Тыгэ лиймэшкэ марланак нал.

Опойн вуй коваштыжэ тўргалтмэ гайэ чўчэш, тонэдышымат ок пиж.

— Ватэм уло-с,—манэш тудо.

— Мо,—манэш Овий,—тутлан ойгырэт мо? Тудын шочшыжо укэ. Ойыро. Тудым ойыраш каньылырак. Тўлшашэтат ок лий.

Опой чот шонаш тўгальэ—шочмыж годсэк тудлан тынар нимом шнаш логалын огыл.—Мом ыштыман?—манэш.—Азам пукшаш тўлаш пэш шукс кўлэш, йомат, воштылаш тўгалыт.

Ватым ойыраш кўлэшыжат укэ ыльэ. Адак чаманымат ок кўл, пэш кэлшэн илмашнак укэ. Овий ватэм дэч шэнгэлнэ ок лий.

Ватым ойыраш, вара Овийм налаш логалэш, моло тўрлын никузэ,—шоналтышат:

— Йбра, Овий,—майэ,—тыйын мутэт дэн кэлшэм. Тидэ пашам кызгра-как ыштэм. Йын палмэ дэч ончыч ушнаш онайрак лийэш.

Тылэч вара Опой мўнгыштыжэ йэш кокла туман шомакым утыр тэва-тылэш. Тарыйам кэчын гайэ кыраш, коклан аважымат чўчкэдылаш тўнглэ.

III.

Эрдэнэ эрак, мо волгалтын, Опой пўртыштэ порыжо укэ, туманлат, кы-рэдалыт. Туманлымышт дэнэ Корийн толын пурмыжымат шижын огытыл

Корий пўртыш пуршат, эрын гына:

— Сай илэда-кутэрэда?—майэ.

— Тыр-да тор илэна,—тулачыжын өпкө йўкшө шоктыш,—тулартым налаш лэкмашнат укэ,—шиждымыштым шылтэн адак йэшарыш.

Корий йошкар тулыпшым кудашын шэлдра вал кашта тодыл пытышат, олымбакэ шинчэ. Ожно родо лиймэ почэшырак тудлан эрык укэ льэ. Толын пурмэкэ викак ўстэл покшэкэ налын шындат, шэрэ шомак дэнэ эвэ-дыт, шунэн—шунэн ончат ыльэ. Тунам тудын кумылжо кашта таныт гўза ыльэ, чонжо вуй нарэ чўчын.

Кызыт гын ўштэл покшэк огыл, шэлдра вал кашта йымакат ышкэ оҕа «шич» мандзээ вэлэ шинчаш логальэ. Шэрэ шомак огыл, поро ончалтышжат укэ. Ындэ кумылат нўрөншыш волыш, чонжат пызыргэн шинча.

Опой конга воктэн тэнгылыштэ тамакам чожгэн шинча. Кокла Корий кугызам шинча ошо дэн ончал—ончал колта.

Конгавал тошкалтыштэ какаргышэ шинча ўмбалам Корийн тулачыжэ—Эшпай кува шинча. Чылым гыч тамак шикшым «чоҗ-ж, чоҗ-ж» шушын, кўвар ўмбаке «пызльоп-да пызльоп» шўвэда. Кокла гыч шовыч лукшо дэнэ шинчажым ўштылэш.

Корийн толын пурымыж лэч ончычырак Опой ватыжымат, аважымат чүчкэдыл налын.

Эшпай Кува, кыралтмыж дэн волшо кумылжо лып лиймэкэ, ышкэ илышыжлан өпкөлэн, Корий туларжылан вуй шиймыла каласылэш, пытартышыжлан тыгэ кошартыш:

— Эй, Корий тулар! Мэмнан илышына пужлэн. Мыланэмжэ ындэ эрэ йбра. Шуко илышашэмак укэ тугэ, гынат шонгылыкыштэм кыралт орданэн илмэм ок шу. Мољыжо, айда, кузэ моштат, тугэ илат. Шэшкылан гына нэлэ лийэш, тудым чаманэм. Эй, Корий тўлар! Сай ўдырэт гына локтылалтэ.

Опой сырышат:

— Шэшкыч сай гын, ончыкэт кўзыктэн шинчыктэ, кийамат кува,— манын аважын онгылаш йымакшэ мушкындым шындэн рўчкалэн нальэ.

Кўлан тыгэ кэлша. Ава лийат гын, мыйат шыдэшкэт. Тыгакак Эшпай кува пэш шыдэшкышат:

— Опой, пушнэт гын, пушт!—майэ.—А, нальат пардыгар лий! Тэвэ тылат сугыньо, эргым! Тый мыйым шонгылыкыштэм очынэшак эрэ кырэт, орландарэт. Шонгылыкыштэм шинча вўдэм йоктарэт. Ачат тый гайэт кырэдал илэн огыл. Тый гын ватэтымат от жаллэ, мыйымат от чаманэ. Мый поросал—ават улам. Тыйын вуйэтым ыштэнам, пукшэнам—йўктэнам, чиктэн, куштэн-шогалтэнам.

Ындэ гын, мый осал улам, утэнам. Ава уламат, тыйын йонгылышэтым ужын кунам ом кычкырэ,—манын шортын колга, Опойым шудалэш өпкўла.

Опой кычкырал вэлэ колта.

—Упшатым карэн ит шинчэ, укэ гын, ўрдыж луэтым тодыштам,—манэш.

—Тулачэ! Вэнэ! Мый тыгай паша дэн толынам, —майэ Корий,—ышкэ шочшэм орландарыктымэм ок шу. Мый дэчэм тудо утэн огыл. Эк, ўдырэм гына локтыл пушым! Тулачэ, мый тыгэ шонэн, ўдырэм пушым: вэр йўршаш; мландат шуко уло, вўдланат поян улыт, чодрат тора огыл—пасу шэнгэлнэ вэлэ. Сурт олмо чэвэр, оралтымат куш чыкэт? Киндэ гын, киндэ шочэш, волькыкат уло, ашвашат каньылэ—шонышым. Адак ик эрган, манынат, кўнбн пушым. Шуко эрганыш пуэт гын, шонымашат шуко лийэш: посна лэкмэ, йэш кокла пудыранчык, тулэч молат лийэш, шонышым, шонымо гайэ ыш лий. Йужо 5 эрганат пырљак илат, поснат огыт лэк, ватымат огыт ойыро, туманат укэ, огытат кырэдыл. Тый Опой вэнэ кумытын вэлэ улыда, ала кузэ ик шэр шомак дэнэ илаш лийэш ильэ. Молан мыйын ўдырэм локтылаш нальыч?

—Кўлэш гын, нангайэ!

—Нангайэм, мыланэм уто огыл. Тыланэт ок кўлат, тудланэрэ поктэн, поктэн кырэт.

Опой дэнэ Корий коктын ўчапат. Тидэ жапыштэ Тарйа йал канаш члэн Онтроп Вўдырым ўжын тољы. Ивиш лиймэкэ Вўдырат Пибактым (таныкэш) вўдэн толын пурыш.

—Могай илмаш кутырмаш?—майэ

Шыш. Йатыр мартэ пелэштышэ укэ. Нувын толшашыштым Опой шинчэн огыл гынат, молан толмыштым раш палыш.

—Вара, Опой, мом тыгэ толашэда? Тидэ сай паша огыл-ыс, —манг, Вёдыр.

—Мый,—манэш Опой,—нимомат тóчымашэм укэ. Тый тарэш пураш тóн коштат.

Водыр аптранэн ок шого, чынлан чот шого, тудо тидэ кап-кылжэ нэ шуко калыкым ужын, илышым пурлын ончэн. Опой тудлан шыдэ кэрш ша-кым каласыш гынат, тудо ок когаргэ, шылталаш тўнгалыэ.

Тыгэ гын,—майэ Водыр,—тыгэ лийжэ. Мый тыймак шылталнэм. Ойй, альэ самырык улат. Акылэтшат пырчат укэ. Мо гына тылат шагал, калэ? Вара бкынэтат, пóрылташ гына тунам ок лий лийэш. Ватэтшэ мо гыч ол? Тыгай ўдрамашым кычалат гын, от му. Ала кузэ тыланэт, уштымылэак пэрнэн. Тыгайжэ ындэ ок пэрвэ. Шэшкэ ындэ кунарэ илэн?

—Ийат пэлак,—маяын Тарыйа кокла гыч пэлэштыш, ышкэ погым пог:

—Мыйын шинчымаштэм, моло пошкудо-влакат шинчыдымэ огытыл, аша вуйгак шэшкын кидыштэ, тудын ўмбалнак ылыэ. Тыгэ йара лэктын иймыжак ок шу дыр,—манын Вёдыр йэшарыш.

Вёдырын тидэ шомакшэ Опойым пэш сырыктыш. Сандэнэ Опой ни гзэ туманлышашым ок шинчэ. Тудо:

—Тыйын пашат тыштэ укэ. Утыкым пуэн ит шинчэ. Мом, тыгэ ю-нэн кутырэт: „Йарак лэктын каймыжэ ок шудыр“, манат. Мо кулэш? Мко уло, тудыж дэнак кайжэ. Кўлэш гын, корныжлан кок-кум мушкындым у-малтэн колтэм,—манэш.

—Опой, майэ Вёдыр,—викшымак каласаш гын, тый дэнэт сай пураот шукто. Тыйын эрэ мушкындет. Тыйдэнэт кó илэн кэртэш? Тэвэ ватэт га огыл, аватат ойырла. Тый пачэрлан пуршо дэнэ иктак улат. Пашалан кэ-тымат от тушкалтэ. Ватэт огыл гын, илышэт пыта ылыэ. Ышкэ акылэт нэ ачат погым альэ мартэ пытарэтат ылыэ. Эй, орадэ!—манын тудым чытырк-тэн гына шылтала.

Корий вашкэрак тарванаш Тарйажым чыстыра. Опой Тарыйалан чимэ вургэмжымат чыла ок пу. Вольык гыч, адак моло погыжым, ойлыманат ол.

—Кузыкым кондэнат гын, олным пыштэнамыс—манэш.

Онтроп Вёдыр викымэш пукташ ок пиж.

—Шэшкэ, мом пуа, моч кодэш, тудым кагазыш возэна гына, ўмбажжэк пу гын, кычалыт,—манэш. Тарыат тыгай мут дэнэ кэлша. Мо кодэш, возгэн налыт, кидым пыштат. Опой кидым ыш пыштэ:

—Кондыза ўштыл кулалтэм,—вэлэ майэ.

Тарыа вургэмжым луктэдэн оптышат, ава лийшэ Эшпай кува дэнэ, пн-ча вўд дэнэ чэвэрлэн лэктэ. Ачаж дэнэ шинчычат, капка гыч лэкмэ голм йал мучко шинча вўдшым йоктарыш.

Корий кугыза сакэрэмым „йошт“ шушылын, имныжым покталта. Кўа-вульыжэ „йурт“ тарванэн капка ончылно кэлгын тэр кышам ыштэн водш.

—Опой ватэ ойырлэн кайэн,—манмэ увэр йал кучко мардыла шалаэн кайыш. Тарйан каймыжэ пошкудышто шуко ойлымашым тарватыш.

—Сай ватэ ылыэ, накас,—маныт.

IV.

Каваштэ шүдыр „чыл-чыл-чыл“ койэш. Урэмыштэ „кырт да карт“ йын кошт гыч койыт. Йол йүмалнэ лум тошкалмэ сэмын „кычыр-кочыр, кычыр-кочыр“ шокта.

Йалыштэ шуко калык уло. Көн пошкудышко мийэн толаш сомылжо уло. Көн адак кэлшымэ йынжэ дэнэ илыш нэргэн шомак вашталтышашыжэ уло. Ырвэээ-влак нэргэн ойлыманат огыл. Нунын кап-пыл куштылго, көргө, шүм-мокш таза, вүр нугыдо, кумылат сай. Вэрыштэ шинчымышт ок шу, шүм пыртка, ала кушко эрэ үжэш. Йолташ дэнэ ушнэн, кашакын ик вэрыш чумыргэн, телэ кужу касым модын—воштылын, ышкэныштым куандарэн коштыт. Тачэ тэвэ нуно Йангэлдэ ватын пөрт воктэн „ныыз-да нюз“ куршталыт. Кылмэ төрэй пу воктэн кылмыдымэ вэрым шекланэн ончаш төчат. „Йыж-йыж-йыж“ ышкэ коклаштышт кутыркалат. Пөртыш пэш ала пурнэшт, ала ончынэшт.

Пөртыштө Йангэлдэ ватэ, кок шочшыжо, Опой адак Овий уло. Нуно түкылалтыныт, никөмат огыт пурто, пэш кутырат, йүт-кочкыт.

Калык малаш возо. Йал тыпланыш, пийат ок опталтэ, агытанат ок муралтэ. Овийм вүдалтэн Опой ышкэ кудышкыжо ошкылэш. Йол йымал лум гына кочыралта, адак пэл мogyрышто оралтым, пэчым, пэстэ йүштө лүдык-таш төчышыла, пэркала.

Эрлашыжым Опой пөртыштө кэчегут йүмаш шогыш.

V.

Кэчэ эрта, вэсэ толэш. Эргымэ жапым каласэн илаш кодэш, адак чурий-эшат тамкалалтэш. Ончылно мо толшашым туштыла кычалалтэш, тугэ гынат, мо, куээ толшашым палэн шукташ ок лий.

Йывыртэн илмэ годым жапымат от шиж, илаш тунгалат вэлэ. Ончэт эртэнат кайэн. Илышын төрсыржө годым, жапат кужун чүчэш, илыш тамымат пэш кочын шижат.

Тарьяа мөнгыштыжб пэл ий нарат ила. Тудлан тидэ пэл ий жап, үдыр годсо 18-19-ий дэчат кужун чүчэш. Тудо тунам нимоланат азапланэн огыл. Кызыт гын, тудлан нэлэ үмбалан, нэлырак вэлэ толэш.

Тидэ суртыштак, тидэ йэш дэнак үдыржө годым ышкэнжым моло йэш дэнэ төрлан шотлэн, аптраныдэ илэн. Кызыт чонжылан „йын уламыс“ вэлэ чүчэш.

Тарьяа ачаж дэнэ аважлан вэлэ күлэш. Моло йэшлан лийэш гынжэ йбра, ок лий гынжак, сайрак.

Шуко йын йалт вэсэ нэргэн кутырат гынат, ышкэ үмбакшэ налаш тырша. Тарьяат тугак лийэш. Йэш коклаштэ, альэ иктэ-вэсэ дэнэ ваш лиймаштэ иктаж вэс ойырлышо йынтым ойлэт гынат, Тарьяан шүмжыланат энэрта кумылжат вола.

Чапай кугыза манэш ыльэ „пөртыштэт кок үдрамаш уло гын, шомакым кычалын йын дэкэ каймэт ок күл, ышкэ дэнэтат лэктэш“,—тыштат тугайак. Тарьяан йынгаштлан иктаж шомак логалэш гын, Тарьяам титаклат. Тудым

пургэтшылан шотлат. Нуно вигак тошто марий шомакыш йымыктэн калсат, „суртышто ватэ,—ўдыр (ойбырлэн толшо) уло гын, йолыштымо пий ок кўл“ майт.

Илэн- илэн Тарыйан сай улмо ўмбачак ўдыр мўнгыштыжат вэржэ пыгырэмаш тўнгалыэ. Сандэнэ шонэн-шонэн тудо тыгай ойэш шогальэ: ўмыр мучко тыгэ илэн шукташ ок лий, Опой дэкат пўртылаш шонашат уто вэлэ. Илаш лийшашанат огыл, адак тудо ындэ ватан. Тарыйа, альэ 21 ийштэ вэлэ. Ончылно илшышашыжэ шуко уло. От шинчэ, ала пийалэмат йомын огыл. Тидэгыч марлан кайаш йўнанрак лийэш манын шонатыш.

* * *

Тэлэ эртыш. Лумат шулыш. Йалыштэ урэм кошкэн. Токэмлаштэ пшэнтэ тачэ эрла лышташым колтышашан. Кэчэ эрдэнэ шыр-шыр лэктэшат, кас мартэ ырыкта, мландым иландара. Чыла вэрэ кайык йўк шокта; пасушт(турый чокылэн, чокылэн кўшко нўлтэш. Йалыштэ вучымо шырчык лыкын-лўын муралта, чома гай шинчал колта.

Шошым куат дэнэ тэлэ умалмаш гыч лэктын ылыжыж годым, айдмат моло чонан гайак ылыжэш. Тудо жапыштэ кумыл нўлтэш, шонымаш кушылэмэш, ончылно толашат вашкэ шушашын чўчэш. Тунам калык иланымэ пайрэмыв ышта.

Пайрэм эрлашыжым кэвал жаплан уло йалгэак пура йўаш йамдлалтымыт. Чыла пўртыштаг вэс тўс пурэн. Пўрт гыч кўлэш-ок кўл эрыктымэ. Кўвар ўмбал йандар, ўстэл ош выньэр шовыч дэнэ лэвэдмэ. Ўмбалныжэ мэлна кышыл, кышыл ўмбалнэ „чизи мучаш“ манмэ ош тугара. Кышыл востэн ўй кўмыж, эгэрчэ, шўрвалан шўр. Ўстэл мучаштэ лэгэш дэнэ шўрва уло. Ўстэл пошэлнэ шорыкан йын портшышым, шорыкедымыжэ кўпчыкым, альэ мыжэрым гына шарэн.

Пўрйынат, ўдрамашат, изи-кугу улшо—сайрак, йандар вургэмыштым чийэныт.

Мучаш пўрт гыч рат дэнэ пура йўаш тўнгалыч. Киндым абызлыл, кока: пурам йўн пўрт гыч пўртыш рат дэн кайат.

Сўрбмыштэ ўдыр, ырвэзэ, у ватэ-влакат шонак дэнэ, адак солык олтэнат модыт. Ваш-ваш шыма шинча ончалтыш дэнэ, эрын гына воштышн, пэлэштылыт.

Рат пура йўшў-влак Корий кугыва дэкат шуыч. Опса тўр вэлыш прйын, комка лукыш ўдрамаш-влак толын тэмыч. Шотлан авызлэн лэктыт, оважан тау ыштат.

—Айда, Самут изай,—майэ Кости илалшырак марийлан,—адак шўвырэм тўнгалшаш, укэ гын, кайашат тўнгалыт.

—Мый вуйым ом шупш, чўчкалтышым гына лукса. Шокталтэн колтэ—майат, шўвыржым онараш тўнгалыэ.

Ватэ-влак: „мэмнан кокла гыч кўлан гынат, чўчкалташ лэкташ логалп“ шоналтэн, ваш-ваш ончышташ тўнгалыч

Йармуш Йыван ватым шупшын лукто. Йыван ватэ: „ай, огымак, тактак итэ ыльэ“, манын, мўнгэш чакаш тўча. Павыл пура коркам кучыкышат, пурам подылыч, шогалын рапкалтат вэлэ, куштат.

Шүвыр лыкын-лукын йүкым луктын шүмлан эгэрта, кумылым тарвата, кушталтымэт вэлэ шуэш. Ырвэзырак-влак копаштым «рашт, рашт, рашт» соват. Онтри шүвырзэ Самут күдын «тобыдобдоп, тобыдобдоп» тавалта. Ик кыдэжым куштымэкэ Павыл дэнэ Йыван ватэ корка гыч пурам кучыштат, мужыр көгөрчөн гайэ гына чүчкэн-чүчкэн мийэн, Самут дэнэ Онтрийлан йүктат. Вара адак ик кыдэжым кушталтат, тау ыштэн пытарат.

Тидэ шүвыр, куштымо пörтыштö улшо йыг-влакым куандарыш. Нунын кумылышт пушкыдэмэ. Шинча ончалтыштат шыманэ.

Тарья рат дэнэ пурам йүктэда. Тунам шёлтравал кашта йымалнэ Вачи шогэн. Тудым Тарья шекланэн огыл. Ратшэ шумэк пура коркам кондэн шуйалтышат-палыш—Вачи шога. Ожно үдыржö годым пырля модмым, кэлшымым шарналтышат, шүргö лачкашкыжэ чэвэр лэктэ, Тарьян чурийжэ гыч Вачим ончалмашжэ гыч мо шонымыжо чурий ончымышто гайэ раш палэ. Вачийнат шүмжö шижэ, ожнысыжэ ушышыжэ возат:

— Эй, Тарья, кузэ мый тый дэнэт йэш лийн огынал. Тыйат мыйым пэш шинчэт, мыйат тыйым пытарэн палэнам. Кумылна, койш - шоктышна иктылык,—ушша помыштыжэ каласыш.

Рат пура йүшö тарваныш. Пырля Вачийат кайыш. Ышкэ кайа гынат, Тарьян шүмэш үмылжö кодэш. Тарьят пöртэш кодо гынат, Вачийат Тарьям ушыж гыч ок будалтэ, тудымак шона.

Корий кугызан йэшыжэ чыла рат йүмашкэ кайа. Тарья пörтыштö шогаш кодэш.

Калыкын куанымыжэ годым ышкэтын пörтыштö шинчаш тугочак огыл. Сандэнэ «кэрэк капка ончык лэктын йужышто эртарэм», манэшат, сомылым тöрлалтымэкэ Тарья урэмыш лэктэш.

Тыш ончалэш, туш ончалэш,—нимат огэш кой. Лачак капка ончылно шонго Оласкэ гына пöртэш.

Ала мо кыдэштэ рат пура йүмаш гыч талын Вачий ошкылэш. Тарья дэкэ шуат, шэм шинчаж дэнэ шыматалын ончалын, ушшажым «пульм» ышталын:

— Тарья, пура йүаш от кайэ мо? Капка ончылно шогэн могай пайда лэктэш?—майэ.

— Пörтыштö шогышат укэ,—майэ Тарья,—адакжым кайашат бумылэм укэ.

— Илмашэтшэ могайэ?

— Ышкат ужатыс. Кэчэ эрта, үмыр күчыкэмэш.

— Укэ,—манэш Вачий,—альэ илашыжэ тўгалнат вэлыс.

— Тый, чынак, тўгалынат вэлэ, Вачий,—манэш Тарья,—альэ мужырагынат отыл. Мыйын ик кыдэж эртэнат кайыш. Марланат мийшым, ойырленат шуым. Марлан каймэмлан ындэ пэш öкынэм, савыраш ок лий. Мый Опойлан ынэм кайэ ыльэ, ачайэм вуйэм шурлыш.

— Ачатланат —майэ Вачий,—öпкөлаш ок лий. Ачат, «сай ыльэ»—манын шоныш—илышаныш пуыш. Тыгэ лийэш манын шонэн огыл тудо. Тыштэ мэм-ан пычкэмышнан титакшэ. Ачайэт тунэмшырак лийэш гын, шочшыжын вумылжым онча ыльэ.

Тыйат тунэмат ыльэ гын, йӱралтымэтлан кайэт ильэ. Кумача кӱта гынат, от колышт, «ышкэ шинчэм, кӱм йӱралтэм», манат ыльэ.

Иктаж идалыкым чытэт гын, мыйат тыйым йоднэм ыльэ.

— Ындэ эртыш,—манын Тарьяа ӱрмалгэн шогальэ. Адак: «тый ий качэ улат» майат, тӱкныш.

— Паша чий качыштэ огыл—манэш Вачий,—паша йӱралтымаштэ. Вш-ваш йӱралтымэ лийжэ. Марий дэнэ ватэ мужыр онгыр гайэ кэлшышэ лиймн. Урэм логарыштэ йынгом ужычат, шыпланышт.

— Мый кызыт кайэм. Вара кутырэна,—манын, Вачий ончык ошкыло. Йын-влак йомыч. Торалгэн ыш шу Вачий адак пӱртыльӱ.

— Йодаш мондышым,—майэ.—Опой дэн сутда лий мо?

— Лий.

— Вара мом ыштышт?

— Вургэмлан Окса дэнэ тӱлыктат, адак сурт пого ужашым 175 тэнэм окса дэна пуат. Чылажэ 250 тэнтэм налаш пунчалыч. Пэш сырэн, пуштаг-вэлэ сбра.

— Лӱдын кудалтымэ ок кӱл Тарьяа,—манэш Вачий.—Йылмэ дэнэ за момат ышташ лийэш. Кучэм, закон улыс.

— Эй! Тудлан нимат огыл.

Ивиш пэлэштыдэ шогымэкэ Вачий Тарьяам: «марлан кайэт?» манын о-даш тӱгальэ. Тарьяа ок ушанэ.

— Тый мыйым от нал. Налат гынат, от ашнэ,—манэш.

— Эк, Тарьяа,—манэш Вачий.—Тыгэ кутыршашат укэ. Шынчыдэ кавт мо? Уп пырчэ йоткэ шинчэнас,

— Шала йэг отыл. Тыгэ мый инанэмат,—манэш, кошартышлан Тарьяа.

Тыгэ ойлэн ойырлат. Тарьяа Вачин тупшым ончэн кодэш. Вачийат кк-лан пӱртыл ончалэш. Тарьяа капкам тӱчэшат, пӱртончыл кроватыш йӱр-тэшат шона. „Вачилан марлан кайэмак“ манын кэлшыш.

VI.

Шошым ага паша пытыш. Изарньан кастэнэ калык мочаш пурымэз кас сомылкам тӱрла; имньылан йӱдым пурлал шогаш кургом пуат, эрдэ мэлнам кӱэшташ пум йамдылат, тӱлӱч молымат. Йужо умалаш возаш точт, умалаш ырвэзэ-влакым тӱгӱ гыч кычкырэн коштыт. Кӱ адак капка онч-лаштэ погынал кутырэн шинчат.

Кэчэ гут модшо кэчэ, кавам йошкартэн, пытаргыш йолжым шуйныктл шинчаш тӱча.

Пэш умыр. Тымык; пушэнтат ни тарваналэш, ни огэш. Корэмыштэ, аҗ-ма лонгаштэ, идым пэчыштэ—куэрыштэ, пакчаштэ—ломбэрыштэ шӱшпк шӱшка. Тарьяа пакча пэчэ воктэнысэ пӱрнья умбалнэ тыпак шинчалта.

Тыгай умыр кас ышкэт шинчыме годым шуко шонымашым тарвалта.

Йӱтлан идым капкам тӱкылаш, воктэн илышэ кугызажын 16 ийа Унавий удыржӱ лэктэш. Капка дэжэ мийа, пӱрнья умбалнэ Тарьяам ужэш.

Нунын пакча йыгырэ, вүд, идым корно иктэ, адак ик урлык улмо дэнэ Уनावий Тарьйам ышкэ шочшо акажэ гайэ шотла. Сандэн Тарьйам ужэш гын, тундэнэ ушныдэзэ ок түсб.

— Тарьйа акэй, ышкэтынак шинчалтэт мо? — тудо маньэ.

— Укэ, ышкэтын омыл. Тэвэ колат, шуо шүшпык толыныт. Пырля мураш, лүнгаш ўжыт, адак тыйэ толат, йолташ лийат, — Тарьйа, майат, Уनावий „лык-лык-лык“ волштылал колтыш. Тарьйа ок воштыл, кэрын койэш. Йыгырэ шинчыт.

— Тачэ кас пэшак умыр. Шүшпыкат моткочак шүшкат. Ай мо шот сбра-а-л, — манэш Уनावий.

— Ай, мэат, Тарьйа акэй, лүнгаш тўнгалына.

Коктынат ломбо лышташым кўрылдэн налытат, ваш ончэн воштылал лүнгаш лўнгалыт.

— Ой, каварэ мондашат тўнгалынам мо? — Тарьйа моштыдымыла койын ойла.

— Марий кидэш мондэт, — Уनावий мускарала пэлэшта.

— Укэ, тудлан огыл, шукэртсэк лўнгэн омыл.

— Шого, — манэш Уनावий, — Тарьйа акэй, тыйын мурэтым лўнгалтэна. Тый от шинчэ. Ўмаштэ мэ ўдыр-влак тыгэ погынэнат, тыйын мурэтым каласэн-каласэн лўнгэна ыльэ. Тэлымат шинчаш погынымына годым мурэтым муралтэнат, каласэн-каласэн воштыл эртарэна ыльэ. Мурэтшэ сбралак.

— Окмабак улат, Уनावий, — ышталэш Тарьйа.

Кузэ коктын лўнгэн колтат, тугэ кас йужышто ала кушко шумэш йычмыжалт лўнгалтэш. Умалаш вочшо-влакат шинчаштым каралтэн колышташ лийыч. Урэмыштэ погынэн шинчышэ-влак кутырмыштым чарнэн пылышым шогалтышт.

Токпылат кува вўча ончык лэктат, йырамалтэн:

— Эй, тидэ Тарьйам, мо шот лўнга. Шўмэмланак логалэшыс. Уэш ырвэзэ лийшаш ыльэ, — майэ, кумылжат тодылалтэ.

— Айда, адак муралтэна, акэй, — манэш Уनावий.

— Муралтэ, мый колыштам, — шовычшым тўрлалтэн Тарьйа пэлэштыш.

— Мурэм гын, мурэм, — Уनावий кэлша, — тугэ гын мыйым ит воштыл тарэ, укэ гын, муралтэнат ом кэрт. Молан, акэй, пэш шўлўкан улат?

— Ала молан, шўмэм вургыжэш. Муралтэ, муралтэ, Уनावий, — Тарьйа тэмла.

— Йбра. Ик мурым муралтэм гын, от сырэ дыр, акэй?

— Кунам сырэм? Ныгунамат огым.

— Огыт гын, йбра, — манэшат Уनावий ышкэтак муралта:

Сар шўшпык — сар алашам,

Молан, молан рокмалат?

Можо кўлэш тыланэт?

Шўльэт уло ончылнэт.

Ай, акайэм кумылэм

Молан, молан шоналат?

Лып лийжэ изи чонэт

Ок кудалтал Вачийэт.“

Ышкэжэ воштылал колта.

— Акэй, — манэш, ончылно шогышэтлан мыйымак нал.

— Мый тыйымак шонэнам. Ончылан шогышылан огыл, йолташлан. и-чылно шогыш лийаш, сүан ок лий, мый ындэ ўдыр омыл. Тыгэ шивчэн оил, умалашат күлэш, адак эрла кайшашэм уло.

— Кушко?

— Сутыш. Кугэчэ дэч ончычак Опой дэч 250 тэнтэм налаш суд и-чалыэ. Тудо оксам налашлан кангашым налын, суд напам шуктышылан у-аш күлэш.

— Эрла толат дыр? — Уनावий йодэш.

— Каслан шуам дыр.

— Йбра. Эрлат тыгэ лэктын шинчылтына, акэй.

— Йбра ыльэ, — манэшат Тарьйа Уनावийым пырт вүчкалтэн „таш чэвэрын“ манын ойырлыш.

VII.

Эр йуж дэнэ ошкылаш каньылэ. Тарьйа сутыш вашкэ мийэн шуо. ут пунчалым шукташ кангашым налын, мөнгэш пöртыльö.

Тидэ корно валнэ Апшат сола логалэш. Тушко кэчывал жаплан цо. Ий йэда тидэ солаштэ тидэ кэчын «Ольан пазар» манмэ лийэш. Кызыат Тарьйа лач пазарлан логалын. Пазарыш шуко погыныман, палымэ-влаат лийыт.

— Сату налэдаш окса укэ, кэрэк иктаж ерэмка кырэндылым налыш, — майат, Тарьйа кырэндыл ужалышэ дэкэ мийа. Ончылыжо шонго ква шога, кырэндыл дэкат пурэн ок кэрт, Тарьйаланат корным аптрата. — Шн-гын пурмыжым шуко вучыман, — манын, Тарьйа куван пулышыжым ирагэ-нырак ончык пураш тўнгалэш, ави лийшыжым, Эшпай кувам ужэш.

— Авэй тый улат мо?

— Мый улам. Тый шэшкым улат огыл? Ой-ой, кузэ альэ ужна.? Квэ вара? Ой, шэшкым, — манэш Эшпай кува. Эшпай кува дэнэ Тарьйа коктн ваш-ваш вүчкалтэнат колтышт.

— Опойэт, колынат, — манэш Тарьйалан, — кайшычат арныат ыш у, ватымат нальэ.

— Колынам.

— Овим нальэ. Мый кызыт Онтрий кум дэнэ илэм.

— Ое ашнэ мо?

— Ой, шэшкэ, пэш кыра. Шонгэмынам гынат, ом түсö, эрэк кычы-рэм. Тудэт нунылан ок кэлшэ. Марлан каймашэт укэ, шэшкэ? Шэшкак а-нын колтэм.

— Йынта - влаклан уто лийам манын, кайаш тарванэнам.

— Кушко?

— Пошкудышкак.

— Кöлан?

— Шинчэтат дыр, Йаным Йапи Вачийлан.

— Йбра шэшкэ. Альэ ырвэзэ, ўдыр ийготан вэлэ улат.

Тылатат, шәшкә, Опой пәш сырән — 250 тәнгәм арам ом ыштә — манәш, маныт. Ала мом тудо шона дыр, шәкләнәрак илаш төчө, шәшкә. Лүдүн кудалтымәтат ок күл. Мыйымат тугак луктын колтынәжә ылат, пошкудо-влак ви́кымәшәк гайак пуктышт.

Шуко шагал кутыралатат ойырат. Когыныштынат кумылышт тодылалтәш, шинчаштым үштыл-үштыл, иетыжә ик вәлыш, вәсыжә вәс вәлыш ошкылыт.

Тарыйа тәтла пазарыштә ок кошт, сәла гыч ләктын мөнгыла ошкыләш. Калыкат пазар гыч шаланаш тўгалын.

Корнышто Кугу Йүлә ватә-шамыч дәнә пырля лийыт. Тарйа дәнә нуно кутыраш тўгалыч.

— Кушәч улат? Ала мо ужмо гайә чүчәш, — маныт.

— Ончылий унала толынам ыльә. Тужәчын шарнәда гын вәлә.

— Көн дәкә?

— Павыл Кыргызий дәкә!

— Ә-ә, түгә гын, Опой ватә улат.

— Тәмдан Павыл Кыргызий ватыда Куркымбал гыч марлан толын. Тудо Опойын акажә лийәш. Опойын ватыжә ылым. Тәлым ойырлышна.

— Тәвә кызыт гына Опойәт дәнә курсыкажә мәмнам ончылтән кудалыч. Подылын улыт ала мо, пәш поктаат. Опойжо йүаш пура ала мо?

Тудым колмәкә Тарыйан шүмжылан шуй чүчө, могыржат ырән колтын. Опойәт, курскажат йүшө лийыт. Йал мучко күзә ләкшәш, — манәш.

— Ала Кыргызиймыт дәкат уналыкәш пурәт? — маныт ватә-влак.

— Ой, огом. Йалышкәат ом пура, идым шәнкәч кайәм. Опой курсыкажә дәнә, тудо мыланәм сырән ила. Урәмыштә ужын ала кредалаш тўагаәш, калык ончылно вожылтара. Ом кончо гын, сайрак лийәш, — манәшат Тарыйа идым шәнкәк күзән кайа. Ватә-влак йалышкышт пураат, мөнган мөнгышкышт шаланат.

Калык суд Тарыйалан 250 тәнгәм тўлыкташ пунчалмәкә, Опой Тарйалан пәш шыдәшкыш. Тудлөч вара тудлан тушманым шонән кошташ тўгалыә. „Вуй конгыражлан ончыктәм,“ манынат ойлыштын кошто.

Кызыт Опой курсыкажә дәнә йүаш толшыла Олын пазарыш пурән курсыкажә дәнә вәш лийтат, пәл литыр аракам налын йўыт. Пазарыштә коштышыла Тарыйан сутыш кагазлан миймыжым колыт, пазарыштә лиймыжым ужит.

— Тарыа ышкәтак толын, йолташыжә укә. Корнәш авырән лөкәш кызыт йөн, — Опой шона. Курскажә дәнә „йышт - йушт“ кутыралтатат, пазар гыч содор ләктын, вәшкән кудалыт. Павыл Кыргызий дәкә толын пураат. Имным туарән пөртгыш пурән, адак ик пәл литырым йўыт.

Кыргорий ватыжлан адак шүжаржылан шиштара: «Опой каймым нигәланат ида каласә. — Опой иктаж күшкә мийән мо? — маныт гын, — викушкәат мийән огыл, — манын каласыза.

Опой тарвана, пәкчәш ләктәш. Пәкчә гыч корәмыш волат, Кугу Йүлә корәм дәнә кайа, — вараш кодам, — манын коклан куржынат болта. Вуйыштыжә шучко шонымаш пөртәш. Шыдыжә күшкәш, чонжо лүдәш. Чурийжә шучкәштәш, шинчәжә орышо йанлыкә гайә вүранәш. Кызыт Опойлан тўнаштә

сай нимоат укэ. Кэчэ онча гынат, ок йывыртыктэ. Вичкыж мардэжшэ пуэш гынат, Опойын шыдыжым пуал луктын ок кэрт. Айдэмаат Опойлан ваш ок лий чэчэн кайыкат ок муралтэ. Шэм курныж гына Опойым ончылтэн чонэита, „кырльук“ да „кырльук“ кычкырла. Опой дэч кас кочышым вуча.

Шыдэ Опой Кугу Йүлэ Корэм гыч Овда корэмыш савырна. Тужэын Шэнгшэ чодрашкэ чонга үмбалнэ ушнэн шогышо Кугу-Чара Күсө-отыш эктэш. Тужэчын мэнгэ торатыш чыла койэш. Опой шэклана, онча үчылыкым вуча.

Кугу Йүлэ починга гыч кок мэнгым толмэкэ Кугу-Чара йалыш пуыман. Тышэчын Тарьйан мөнгыжэ торан ок код,—7-8 мэнгэ вэлэ. Тарья мнгыжэ кэчэ шичмэ дэч ончыч шуаш шона. Тудын йолжат нойэн, могобат коштэн, сандэнэ ик тёрза ончылно ик ватэ дэч йодын йүэшат, изиш куыралтэн шинчын каналта. Тыгэ лиймэкэ тарванат, чулымрак ошкылаш үгалэш.

Чывэ кашташ шичмэ жап шуын. Агытан муралтат, ыжалын Тарьйан шокта. Тудо ошкылэш-ошкылэшат, Вачий ушыжлан возэш. Човжо вургыжаэн колтат, вуйжо дэнэ кутыра:

— Молан чонэм вургыжат? Ала мом гынат пижынат. Вачийэтак ш йүкшэ дыр? — манэшат, муралтэн колта.

«Изи урэм ит толашал,
Пүкшэт шуэш модалат.
Куку, куку ит муралал,
Кэчэт шуэш муралат.
Изи шүмэм ит вургыжал,
Шуаш вэрышкэт шулдалат.

Ындэ Тарья Күсө ото воктэн эртыш. Чодраш пурыш. Чодра йуж ньылэ. Тудо онгым пошла оварта, шодыш сай йуж пура. Чодра лопка оги, изиш гына кайышат, чодра вошт пасуат «йылдыр - йолдыр» койэш. Тугэ кнат шопката. Ышкэ ок шиж, шинчажэ йыр курышталэш, ончэштылэш.

Ик жап, корно ёрдыштэ „шырт - шорт, лыж - лүж“ шоктыш. Тарья төтөн колтыш, ончалэ,—Опой. Тудын кидыштыжэ күжгө пондо.—Ындэ вэрэтым койыш,—шоналдэн логар пундаш дэнэ:

-- О-о-ой! — манын кычкыральбат, уло вий дэнэ чонысыр куржаш ггалэ. Тарьйан шүмжэ апшат гайэ пэркала, йол йыжынжэ укэ гай чүчэш.

Опой Тарьян үмбақыжэ лэктын огыл, кок-кум тошеалтышлан шэнгээн лийын.

Кучэн ыш кэрт. Ончыкат лэктын ок сэнэ. Тарья варгыжэш да куржэш. Чодра гыч пасушкат лэгтыч, Опой альбат поктэн огэш шу.

Мо лийэш, лийэш,—манэшат, Опой кидыштыжэ улшо пондыжым, Тарьян йол йыжыншым ончэн, шуйэн колта.

Шучко пондо Тарьям ужалыш. Тудо йол коклашкыжэ логальбат, шүгньытэн лупшал пыштыш. Опой ижэ Тарьям мийэн пызыральэ. Тарьяа кэргыжым варгыжэш, чодрашкэ орлык йүкшэ шэргылтын кайыш.

— Ындэ вэрэштгч, пуштам! — манын Опой Тарьйам кыра. Шүлышыжым ончэн - ончэн тошка. Тарьйа лунчыргыш. Вуй ушыжо кайыш. Той гайэ үп коклаж гыч чэвэр вүржө йога, шэм рокэш лаптыкын-лаптыкын малэн шинчэш.

— Тыштэ чараштэ койэш, — манэшат, чодраш йыдал нэржэ гыч кучэн шушшын куржэш.

— Тэвэ тыланэт кок шүдө витлэ тэнтэ! Налыч. Ушэт пурыш, — манэш Опой.

Тарья ок пэлэштэ. Тудын вуйжо гыч, нэржэ гыч вүр утыр йога. Шинчам кумэн, шүлышым погэн - погэн вэлэ шүлэн кийа. Изиш лий, Тарьйан шүлыш койдымат лий.

Опойын ушыжо пурыш.

— Мом ыштышым? Витарымэшкэ кырем вэлэ шонышым. Шыдэм кучэн ыжым кэрт. Пуштым ындэ! — Лүдмыж гайат чүчэш, чытыралтэн ёрын шонэн шога.

— Мом ыштышаш? Лийшаш паша лийын, — манэшат Опой Тарьйам кожэр йўмакрак шўкалын, оргаж дэнэ лэвэд кодэн, Кугу - Йўлэ починташкэ курскаж дэкэ куржэш.

VIII.

Тудо йўдымак Кугу чара чодран, Шэнгышэ чодра дэнэ ушнымаш кутлаштэ пий опта.

— Мо каварышашым опта, — маныт. — Шорык гын, ик торэшкэ огыт шю ыльэ, — шорык кычалаш лэкшэ Вачий, Чымапиламан манэш.

Йўкым колыштын мийат; ончат, ватэ кийа. Шўргыжө, вуйжо, онжо, кидшэ вүр вузык. Палашат ок лий, кө тугайэ.

Тудо вэр гыч тораштэ огыл, корэм нэр лэктэш. Вачий тэркэ упшэшыжэ вўдым коштал кондат, ватын упшашкыжэ колдат, шўргыжым мушкыт — Тарьйам палят,

Тарьйа эркын гына шўла, ушыжат альэ цурэн огыл.

Вачий дэнэ Тымапий нумалтышым ыштэн Тарьйам нумал нагайэныт.

Эрлашыжым эр дэнэ Тарьйалан полыш пуаш врач толын шу. Тудо кэчак эмлымэ вэрыш нангайышт. Эмлымэ вэрыштэ Тарьйан ушыжо пурыш. Опойым каласыш. Милитсылан увэртарышт. Кугу Йўлэ починташ мийэн Опойым, кучэн олаш нангайышт.

Ал. Акрэйн.

ЙОШКАР ПАРТИЗАН-ВЛАК.

(О й л ы м а ш)

Эр. Чодра вуй помыжалтын лышташыж дэн мутлана. Уржа ксла гыч чонгэштэн лэктын, кўшкө кўзэн, турий кэчылан моктымо мурым мура. Чыла тўња помыжалтэш.

Чодра покшэчын шикш, изи ош мэнгыла койын, кўшкө кўэн шалана. Тумо воктэн иктаж лучко йэнг погынэн, пэш кутырат.

Тидэ йошкар партизан-влак. Чылаштынат кидыштэ пычал. Чй-маш алама. Нунын коклаштэ иктыжэ гына изиш сайракын чиэн. Тидэ вуйлатышэ. Туштак ик ўдрэмаш. Чылан нойшо гайэ койыт, шн-чашт гына ошэмын, изи тулла йўла. Шкэ коклаштышт кўчык ой эн мутланат. Сөй пагытыштэ кўчыкын, рашын ойлаш тунэмалтэш.

— Паша тыгайэ. Мэмнан вий пытыш. Шүдө гыч 15 гына кода. Йыр-ваш опитсэр-влак, ош салтак-влак аврэн шындышт. Мылана кузэ гынат ошо кид гыч утлыман. Кө кузэ шона-ойлыза,—вуйлатыэ кутыра.

— Пычал дэн ындэ нимомат ышташ огэш лий, 15-ын гыңа ор-влакым сэнгаш ок лий. Мый шонымаштэм, мыланна пычалым кудалн, иктын-коктын „йалысэ крэсань улына“ манын, тывэчын лэкман.

— Укэ. Мыланна пытаргыш вий дэнак кучэдалын тывэчын ут-ман. Тывэчын чылан тарванэн Чолак корэм дэн лэкташ төчымн. Ошо-влак вэрэштыт гын, шкэ илышым шулдынак она пу, вий кэрмэ дэн кучэдалына.

— Тугэ... тугэ!..

— Тугэ гын, тугэ лийжэ-манын вуйлатышэ кыньэл шогальэ.—Изш канымөнтгө тывэчынак тарванэн кайэна. Мо ок кўлдам тыштэ кодыа, корнышто уто арвэр ынжэ лий. Каймыда годем ида ойло, пычалим чоткыдын кучыза. Тушман мэмнан ужэш гын, чылан шаланэн возн лўйкалыза. Ик патронат йара ынжэ йом...

Ик сагат гыч чылан тарванэн кайышт.

* * *

Ольан-ольан, пыкшэракын тарванэн, 15 йэнг корэм тўр дэнэ кўзт. Сынышт пытэн. Чыланат „кунамрак тидэ йөсылык-пыта гын, кузэрк ошо кид гыч утлаш“, манын, шкэ ушышт дэн пудратат. Корэм ўр чашкэран, тўрлө локама кушкэш. Ольан ошкылын, корэм гыч лэктич

гына, иктаж 10—15 важык пэлнэ ош салтак-влак иктаж вислын шогат. Нимо йўкым лукдэ партизан-влак пушэнгыла шэнгэкэ, шудо коклашкэ шылаш төчат,—укэ, ошо-влак ужын „рўж“ лўйэн колтат. Партизан кокла гыч 3 йэнгын ўмыржө кўрлын кайыш. Молышт-влак иктын-коктын лўйкалэн корэм пундашыш чакнат.

Ош тўшка лўйкалэн партизан-влакым чактарат. Партизан-влак иктын-коктын корэм пундашыш шуыт. Ындэ чашкэр коклаш гына пураш кодо...

— Пли!..—манмэ шэнгэчын шоктыш. Партизан-влак кокла гыч адак 5 йэн лэктын возо. Чашкэр шэнгэчын 20 имньэшкэ лэктын, партизан тўшкам аврэн шындыш. Ты манмэшкэ чылаштым пидын шындат.

— А-а, красная сволочь, попалась?!..—Кўжгө опитсэр кычкыра.—Теперь покажем, где раки зимуют!..—Партизан вуйлатышым шомпол дэнэ лупша. Вуйлатышэ шўргэм вўр налэш. Нимом пэлэштыдэ шога—Ведите их!—манын опитсэр кычкыра.

Тўкэн-тўкэн, мускылэн, партизан-влакым налын кайат...

Кэчэ вожылшыла койын чашкэрла шэнгэк шылэш. Шукчын. шукчын ўнгө кычкыра.

* * *

Йўдым ошо-влак шогымо йалыштэ йук-йуан шокта. Партизан-влакым кондэн ындыраш тўналыт. Чыла арвэрым кудадын чара могоырын урэм дэнэ вўдэн кондышташ пижыт, туштак нунын ўмбак шўвалын, тул дэн коваштым когартылын, кўч йымакэ пудам, шырпым кэрыштын тэргат улмаш. Нимом пэлэштыдэ, ик йук лукдэ партизан-влак тўсат...

Эр вэлэш партизан-влакым йал шэнгэкэ луктын шўгарла воктэн шогалтат.

Партизан-влак пытартыш кана иктэ вэсышт дэн палласат. Ты мартэн нимо йўк лукдэ, кызыт шинча вўд йөрэ иктэ-вэсылан кидым пуэн, кэчэ ваштарэш шинчам солалтэн, шўм йөсышт дэн, пытартыш вий дэн ончалын, нуно ош салтак ваштарэш шогалыт.

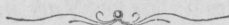
— Йолташ-влак... Мэ уло шўм дэнэ калыклан порылыкым ышташ төчышна... Мэ пўтынь мландэ мучко мэмнан гайэ нужна, пашачэ калыклан эрык илышым ыштынэна ыльэ. Укэ... ыш лий... Пойан тўшкэ шулдынак шкэ ласка илышым огэш пу. Пойан дэч тудын ласка илышым налшаш вэрч шуко-шуко калык вий кўлэш. Шэмэрлан шкэ куштылго илышым шулдын налшаш ок лий. Шуко-шуко мэмнан йолташ-влак тидэ кучэдалмаштэ пытэныт. Мланнат тугак пыташ жап шуын. Мэ огына ойгыро... Мэмнан олмыш адак шўдө дэн, тўжэм дэн шэмэр калык кынъэлын пойаным тўнчыктарэн пыштат... Вийан лийжэ, уло тўнья мучко шарлыжэ шэмэр рэвольутсо!..

Тидэ мутым колын ош опитсэр кэрдэ дэн лупшалтыш. Ош салтак-влак лўйэн колтышт. Иктын-коктын партизан-влак пўчкылтшө пушэнгэ сэмын лывыргэн мландэ ўмбак шуйнэн возыт. Ошо-влак колшо-

Влакымат йараш огыт кодо, нуно партизан кокла гыч үдрәмашым шүдырэн луктын, вургэмжым кудадын чара капшым мыскылэн кодэн кайат. Колшо-влак үмбалнэ курныж пөрдаш тўналэш.

* * *

Вэс йўдым ошо-влак шогымо йалым йошкаргэ налэш. Ошо-влак йошкар вийым тўсэн кэртдэ умбакырак чошэн шылыт. Йошкаргэ-влак йалым лэкшыштла пуштэдымэ йолташ-влакым ужын, шўгарым кўнчэн картузым налын ик йўк лудтэ нуным шўгарыш волтат. Вара тойымо мурым эркын мураш тўнгалыт. Эркын-эркын шўм йөсө дэн муро йўк вийна, муро йўкыштө поян ваштарэш кучэдалаш товатлымэ мутат, колышо-влакым пагалымэ мутат шокта. Вара адак умбакырак ошо почэш тарванат.

Будьонный.

САР НЭРГЭН

Шукак огыл,—
Лучк(о) ий эртыш
Тудо шучко пагытлан.
Тунам калык вуйыш пэрныш
Моблизатсэ манмэат.
„Моблизатсэ!“
„Моблизатсэ!“
Калык öрын колыштэш.

Россий мучко дэмонстратсэ
Кугыжан лўм дэн ышталтэш.
Пушко-влакым поп-влакэт
„Йумын вўд“ дэн шыжыктат
Ший вургэман аркэлэйэт
Нэмычэтым пэш вурсат.
„Нэмыч-шамыч
Тарваналын

Налнэшт пүчкын Россиянам!
Раман—пөртым *)
Пытаралын
Шындынэшт Вильгэлым—ийам.
„Православный вэранам
Шонат нуно мыскылаш.
Мэмнан кугу, сай лүмнам
Колоткашкэ пэтыраш!“
Тыгай „сылнэ“ мутла дэнэ
Сарыш лэктыч вуйгэнат,
Вольык сэмын калык дэнэ
Модыч шучко пойан-влак.
Йалла мучко,
Ола мучко
Кунар йогыш шинча вүд?
Кунар пытыш кум ий мучко
Шырпэшталтын паша—кид?
Кунар лэкгэ сар лүм дэнэ
Йорло, тулык, туй, чолак?
Миллион дэн,
Миллион дэн
Йомыч сай изак-шольяк!

Ындэ кызыт Лига-Натсий
Тудо корнышко шупшэш:
Англий, Польшо, адак Прансий
СССР-ым сүмырнэшт.
Түрлө сэмын йоным муын
Нуно сарым тўналнэшт,

Ужар сывын мыландэтым
Калык вүр дэн мушкалнэшт.
Сар ўзгарым ужалэн
Парышым шуко кодалнэшт,
Ший дэн шўртным чок погэн
Кўсэнэтым тэмынэшт.
Садлан вэрчын Совроссийлан
Кўлэш пэш чолга лийаш!
Кўлэш годым ылыжташлан.
Тарым *) кукшышто кучаш.
Сотсиализмым ыштымаштэ
Сар огэш кўл мэмналан,
Ончык писын каймаштэ
Чарак ок кўл шэмэрлан.
Пойан ситмыж тарвана гын,
Уло калык кыньэлэш,
Пычалым кидыш руалталын
Чэк воктэкэ шогалэш.
Пойан сарым шэмэр йорло
Граждан сарыш савыра,
Сар пычкэмыш илыш корным
Тулжо дэнэ волгалтара.
Сут пойаным—
Мокрыэчим
Тунам тудо ластырта.
Тўнъамбалнэ тыныс кэчим
Курым-курымлан чўкта!

Батрак,

*) Дом Романовых,
**) Тар—порык

Мужанг.

(Ойлымаш)

Йырым-йыр чодыра. Пэш чэвэр кэнгэж кэчэ. Ёдрамаш-шамыч чодрашкэ вольыкым покшат, йужыжо имныжымат кок-кум кэчылан колта.

Тмапийат вэсэ-шамыч дэнэ имныжым чодыраш колта. Кок-кум кэчэ эртымэкэ, имнэ кучаш кайат. Йолташыштын чылаштынат имнышт уло. Тмапийн имнэ укэ. Пэш шона, вара кычалаш тўналэш. Кас маркэ коштэш, имнэ дэч посна мўгў пўртылэш.

—Эк, Тайра, имнына йомо ала мо. Кычалым-кычалым, умбакыжэ ала кушто кычалаш,—Тмапий манэш,

—Тыгэ ок йўрў; мужанглан мужэдыктэн ончыктышаш,—марийжлан Тайра каласа. Мужанг дэк мийэн шуэш, ик тувыраш вынэрым кучыкта.

—Мэтри ватэ кувай, йумо да тый лий, мэмнан кызыт имнына йомын, сайын мужэт пу.

Мужангэт мужэдаш шинчэш.

Ёштў дэнат лапэн онча, адак ногыт дэнат опыштэш, вуйжым кок вэлыш кышкылтэш, вара каласа:

—Тайра шужарэм, сай жапэш толын от ул. Пэ-э-эш сайын мужэдым гынат, эртак маска кочмылан вэлэ пура. Имнэат кидышкэт ок пура. Муат гынат, илышым муын от кэрт.

Мужанг ойлымо почэш Тайра пэш кугун мўгырэн, шортын мўнгыжў ошкылэш. Пўртышкыжў пура, марийжлан каласа.

—Тмапий, ындэ имнэ дэч посна кодын улна. Кузэ ындэ илэна? Мэтри ватэ кува мужэд ончышат,—имныда кидышкыда ок пура, маньэ.

Вара коктынат пэш чот шортыт. Тайра Тмапийм пэш шылтала, вурсэнат колта.

—Мый тылат шуко ойлышым вэт. Вольыкым нурыш колтымо дэч ончыч, вольык шочын-ава йумылан мольэвыным ышташ,—маньым, шочын-ава йумо арала ыльэ. Ёндэ маскак пытарыш гын, кэч вильажым кычал муышаш ыльэ.

Ватыж ой почэш тмапий вильа кычалаш кайа. Тайра шинчэн ок турко. Адак вэс мужанг дэк мужэдыкташ кайа. Мужангэт мужэдаш тўналэш. Тайра тудланат ик тувыраш вынэрым кучыктат, пэлэнжэ шинчэш, мужэдмым пэш онча.

—Тайра шужарэм, имньэтым колышо йэнг тойэн. Тыйын кугыч ты-
ланда шыдэшкэн, ұчым ыштэн тойэн. Шужарэм, мэлнам күйэштын
ушэш нал докан, имньэт капка ончык ышкак толэш, кычалаш кай-
мэтат ок кўл.

Тайра мөнгө пэш ошкылэш. Пөртышкө шуэш, содор мэлнам лу-
га. Эрдэнэ мариж дэнэ коктын пэш кумалыт, колышым сөрвалат. Ту-
до жапыштэ йал комсомол, кидэшыжэ „Йошкар Кэчэ“ казэтым кучэн,
пурэн шогыльэ:

—Сай илэда кутырэда?

—Кутырмашна пэш томам,-Тмапий пэлэшта. Имньына йомын.
Мужанглан мужэдыктэн ончышна. Имньыдам колышо йэнг тойэн, маньэ.

—Мужанг сангашкыжэ пызылөп шўвал колтэм ыльэ,—комсомол
ырвэзэ кагашым пуа. —Мужанг тэндам ондалэн. Тэвэ мый газэт гыч

тыланда ик пура увэрым лудын пуэм. Тыжэч коло вич мэнгэ коклаштэ
Сидыр йал уло. Тудо йалыштэ йэнг имньым пэтырэн улыт. Имньын па-
лыжэ тыгай: вўлө, ракш, оршажэ шола вэлкэ лупшалтын, почшо төр-
лымө. Имньэ кызыт йал-совэт уполномочэнный Макар Каври дэнэ.

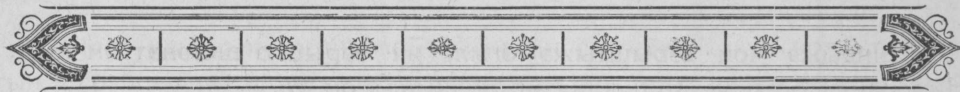
Тмапи куанэн колыштэш.

—Тайра, мэмнанланак толэш.

—Мый коштын ончэн толам.

Содор тарванэн лэктын кайа. Эрлашым имньым вўдэн толэш. Тай-
ра пэш куанэн.

—Тэвэ ончо Тайра, мужангэт нымат ок палэ улмаш. Тьфу! Ты-
лэч вара нигунам мужанглан огына ўньанэ.

Танэм.

— Эк, чэвэр, мотор Тачана! Кушкэш вэт ұдырат, ончэн шэрэт ок тэм. Шинчажым шыमतэн ончалэшат, кумылэтым ышкэ дэкшэ савыра. Ойлаш тўнгалэш гын, мутшо йогын вўдла йогэн лэктэш. Колышт шинчымэт вэлэ шуэш. Качэ шўмым йўлалтэн кушкэш. Кажнэ качэ Тачанам ужын модаш шонэн эрта. Шонгырак йэнжэ:

— Могай ұдыр кушкэш, — манэш.

Мыйат пэш шўмэшкэнам. Тачанат мыйым пэш йоратэн. Ындэ пэл ий шуэш коктын кэлшэн илэна.

Тачат коктын пўяа воктэн шынчэна. Ныл шинча ваш онча. Шўм пыртка. Ёдырлан шонымэтым ойлынэт. Ышкэ вэлкэт савырнэт.

— Пэл ий годсэк кэлшэн илэна, ындыжэ пырля илаш тўнгалаш кўлэш, — йодам.

— Авыйжэ кэлша гын, йора...

— Ава шинчам ончэт гын, марлан кайдэат кодат.

— Мый тый дэчэт молылан кайаш ом шоно, — Тачана пэлэшта.

— Мыйат йэшлан шонэн модаш тўнгалынам...

— Тугэ, — шыргыжалын воштылэш. Вара чо-о-от шупшалэш.

* * *

Тачанамыт дэк мийэн шинчынам. Моло сэмын ачийат, тулар мариийат укэ, — ышкэдак. Ачийжын колмылан талукат шуэш, шўгар ўмбалныжэ изи куэат кушкын дыр...

— Тачанан аважэ, рашыжым ойло, ўдрэтым пуэт, укэ?

— Ышкэнан йалыш пумаш укэ, — маньат, огэшат пэлэштэ. Ышкэнан йалэшат пуа ыльэ, пойанраклан пунэжэ...

— Тачана, мийэт мо? — адак йодам. Тачана чэвэрга, ошэмэш, нимолан ёрын шовычшым кучылт шога.

— Могай каймаш да мойын, — Тачанан аважэ адак руалдэн пэлэштыш.

— Эй, тыштэ паша кўйын ок шу, — шоналдэн, лэктын мўнгё ошкылам.

Тачанан аважэ ұдыржым; «Ипай шолыштэш», манын, лўдмыж дэн эрлашымак Обда-Солаш вакш озан эргыжлан Самсонлан солыкым пуктэн.

Ындыжэ чон вэрыштыжэ огыл, ик вэрыштэ шогэнат ом кэрт. Нимоланак ёрынам. Сутка шуэш, кочкынат ом ул.

Кастэн чон луштараш урэмыш лэктым. Тачанамыт капка ончылно ўдыр-шамыч шукин погынэн шогат. „Тўшкашқышт мийэн ончышаш“ шоналтышымат, ошкылам.

Шортмыж дэн Тачанан шинчажат йошкаргэн пытэн. Тудынат мыйым кудалтэн каймыжэ огэш шу дыр? Кунам йоратымэ танэтым кудалтэн каймэт шуэш?

— Кутырэда, ўдыр-шамыч?

— Мэжэ кутырэна, тыйжэ кузэ кутырэт? — ўдыр-шамыч йодыт.

— Эркынак кутырэм, — шўлыкын койын пэлэштэм.

— Сайынжэ кутырыза, — манын, ўдыр-шамыч ойырлэн-ойырлэн кайат.

Тачана дэнэ коктын шогэн кодна.

— Авыйат вурса, шуко кошташ шўдэн огыл ыльэ.

— Ындэ вакш озан эргыжлан, поян йэнглан марлан кайэт да, мый гайэм дэн мутланымэтан ок шу, ужат, — өпкөлэн ойлэн шогэм.

— Кўлэш огылым ит ойлышт, анья мыланэмат йөсө да, мом ыштэт...

— Каймэт огэш шу гын, молан кайэт?

— Вара авый илшыньэк огэш кодо...

— Тудланжэ ит лўд, ом пу.

Тачанат ала мом шоналтышат:

— Вургэм дэк айда, — маньэ. Шыпак капкам почын, вўташкыла ошкылна. Мыйат почэшыжэ куанэн сарайыш кўзэм.

Малмэ вургэмым вэлэ погаш тўнгалын улна ыльэ, Тачанан аважэ пёрт гыч тотолэн лэктэш.

— Адак ийашкыжэ витыш мо? Эк, ўдырат кушкэш, — манын капка ончык лэктын ончыш. Вара мөнгөш чачырэнак пурыш: — ала сарайыштыжэ кўпа, кўзэн ончышаш, — манын сарайыш кўза.

Бндэ мыйжэ куш шылаш? Нимолан öрынам. Кольа рож лийэш гын, пурэн кайшаш гай чүчэш. Шогэнат ом кэрт, йол йыжын чытыра.

— Пырдыж воктэн шылын шогал, — Тачана манэш. Пычкэмыштэ кыдым ончык шуйэн пырдыж воктэн кайэм. Кыдэш пырдыж пэрныш. Пырдыж воктэн шогалам, манын, шогалаш тўнгалынам ыльэ „крүп“ шоктэн, йасла рож гыч вўтасэ имньэ волыш санга дэн мийэн возым... Ангыргэн йатыр кийшым. Сангам кучэн ончышым, — тўктўк лэктын шинчын. Омсам кычалам, муым. Почаш тўнгальым, сангашкэм омса «прлоч» толын пэрныш. Сангам кучэн шогэм ыльэ, Тачана:

— Мо лийыч, — манын пура.

— Бндэ пуштат, сангам пытарышыч, — майым.

— Шырпым удрал ончышаш, — Тачана манэш.

Күсэн гыч шырпым луктын удральым.

— Эй, сангашэт тўктўк шочыныс, — манын Тачана воштыл шога. Мыйын шынча ончалашат огэш лий, шинча комдышат пуалын.

— Ават дэч кузэ утлышыч? — йодам.

— Малшыла койын кодым.

— Айда ындэ погэтым погэна, — маньымат, адак сарайыш күзышна.

Вара вургэмым нумалын, пакча шэнтгэч мэмнан дэк ошкыльна.

Кёйдёирцёи анцыц.

Иырышкы лэкталён
Анғашкэм ашкэдём,
Пёисманэш шёинцёлён
Йалэмжёи каналтёиш.

Пиш кўшнёи тёйрижёи
Чонгэштёил мыралта,
Мёинь йёбрэм ыржажы
Лыпшалтын шалгалта.

Сандалёик шокшэт дон
Пиш когон кошкалэш,
Пылгомжы кловоён
Пиш кўшкёи кайалэш.

Айарэт йылата,
Пёилнэрвлэ шаланат,
Йуж вэрэ шокшэт дон
Пёртшэмвлэ тарванат.

Мардэжэт нырышты
Укёлэ чучалэш,
Шокшэштшёи паньэжаш
Кап вашток тёингалэш.

Солашты йук ук—
Ымёилёиш шёилёинёит.
Ышкалэт, саснаэт,
Кэкэтвлэ шёип линёит...

Тагышты кёйдёирцёт
Рашкалтэн мёырыктыш...
Пёилнэрвлэ цымырнат,
Шимэмаш тёингалёит..

Мардэжэт пёиракым
Тарвэтэн шалалтыш,
Валгынцыш валгалты,
Кёйдёирцёт кёйдёиртёиш.

Вычимна йурнажы
Шёивэдэш тёингалёи...
Пёисман гёиц кёинёилён
Токэмлё ашкэдём.

А. Никифоров.

Малинин, А. М.

У койыш сэнгыш.

(О й л ы м а ш)

Йыван кугыза шукэртак Сану эргыжлан үдыр налаш шона. Тудо ушык дэнэ пойан Микальаным налнэжэ. Санужо гына эрэ:—Мыланэм Ана ок кўл, тудым шинча шорынат ончалмэм ок шу,—мавын коштэш. Йужгынам тыгай мутлан ачажэ сырат, каргашымашкат шуыт. Каргашэнат налыт.

Сырымыж дэн йужгунам:—„Тый сўан дэч поснак шканэт йоршым кондаш шонэт докан?... Укэ!... Мый шкэ улмэм годым, тыгэ ышташ ом пу. Сўанымак ышташ! Микальа Анамак налаш. Ойэм от колышт гын, сурт гычэ-мат тылэч варажэ поктэн луктам,—манын, пэлэшта. Тыгай мут Санулан шучко огыл, тыгай мутым колын, лўдын-вожыл монь ок шич, викшым гына ойла:—Мый, ачий, тый кэч мом ойлэт гынат, Анам ом нал, мыйын шонымаш вэс түрлө.

Тыгай мутлан ачажат:—Ындэ мом ыштэт, йумо пала... Койшэтым, ончэм,—гына манэш, вара шкэжат шойа корэмжым удыралын, конга ўмбагэ гына кўзэн возэш. Сану—комсомольэс, ындэ иктажэ кок ий лийэш пурымыжлан. Сандэнак пойаным ужмыжо ок шу, тупый коштэш. Микальа ожно чодра дэн торгайэн. Кызытат ўдрамаш сату дэн торгайа. Йалыштэ тудо кызытат кулак-лан шотлалтэш. Садланак тудын ўдыржат Санулан ок кэлшэ. Микальан ўдыржө дэч поснат Санун сай пэлашыжэ уло—Майруш. Майруш ик мардарак качан, мотор шўргывылшан. Адак пашаланат пэш талэ. Санун комсомолыш пурымыж годымак чонжылан Майруш кэлшэн. Тунамак тудат комсомолыш пурэн.

* * *

Тэлэ кас. Тымык. Тылчэ волгыдо. Урэмыштэ нимогай. йўк-йўанат огэш шокто. Коклан гына кўшыл мучаштыла пий опталтымэ йўк шокта.

Сану ўстэял тўрыш шинчын, ик магал ала мом сэмынжэ шонэн шинчышат, йўк пудэ ўлыл мучашкыла лэктын ошкыльо. Майрушмыт капка тура шуат, шогадьэ. Онча, капка ончылно ош вўргэман йэнг шога. Тидэ Майрушак, моло огыл дыр—манын шоналтышат, лийшкыжэ мийыш. Кэрнакат Майруш улмаш.

- Сай кутырэт, Майруш!—шоктыш.
- Мыйжэ кутырэм, тыйжэ кузэ вара?
- Мыйат кутырэм, изиш йбра.
- Куш тыгэ кайэт?
- Тышкак толым.
- Сомыл дэн мо?

— Мо, сомыл дэнжэ, изишак уло,—сўсанэнрак Сану маньэ.

— Могай сомыл, каласэ?

— Каласышаш укэ гын, каласыдэ садыгак ок лий.

Тэвэ могай: эрла ачий дэн авий чўчымыт дэк кайат, нунын ончылвышт сомыл шукташ онгай огыл. Каймэкышт йбн лийэш. Майруш, тый дэнэт эрла РИК-ыш кайэн возалт толаш манам. Тый мом манат?

— Ачатмытшэ кунам толыт?

— Нуно кас вэлэш гына толыт. Эррак кайэна гын, мэ нунын пўртылмэш возалтын толына.

Тыгэ йатыр мутланымэк Майруш кбныш.

Эрлашым Сану дэн Майруш возалт толыч. Пўртыш пурэн гына шуыч, почэшыштак, тунамак Йыван кугуза куважэ дэн толын пурышт. Пурымэкыжэ Йыван кугуза сырэн шинчажым савырал эргыж дэн шэшкыжэ ўмбаек ончал колтыш.

— Мыйын ойэм ыжыч колышт! Ачат лэчат кугу лийнат, ужат! Тачак лэктын куш моштэт кай!—сырэн кычкырал колтыш. Тидлан ваштарэшыжэ Сану лўтдэ:—Мэмнам поктымэт дэн, пэш кугунак от лўдыктб, мэ лўдшаш айдэмэ овал!—маньат, орийэнжэ дэн тўго лэктын кайыш.

* * *

Тэлэ кас. Иалыштэ калык альэ тыпланэн огыл. Изиракышт, йандар йужым кбргыш налын, модын кургышталыт. Кугуракышт кас кудо сомылыштым тўрлкалат. Адак йужышт ўлыл мучашкыла школ пўрт дэк у сўан ончаш ошкылыт. Иктаж пэл сагат гыч школ пўрт калык дэн шын тэмэ. Ик изирак капан, шэмалгырак комсомольэс ссэна ончыко лэктын:

— Тачысэ куанымэ каснам, вэс сэмьнжэ манаш гын, Йыван Сану ыштымэ у сўаным почмашэш шотлэм. Интернатсионал мурымо гоным чылалан шогалман,—манын увэртарыш. Йыван кугуза куважэ дэнэ: „Могай скот гын?“ манын шоналтэн омсам пурэн шогальыч. Ик комсомольэс ужын, когыныштымат вўдэн ссэна ончык кондэн шындыш. Вара шэкэжэ:

— Эргыдан сўандам ындэ чот кўтыза!—маньэ. Нуно нимомат ышт пэлэштэ, бршб гай лийын, ссэнашкэ гына кўташ тўнгалыч. Интернатсионалым мурэн чарнышт. Вара вэс комсомольэс ссэна ончыко лэктын тошто дэн, у сўан нэргэн ойлыш. Тудын почэшак шангысэ изирак капан комсомольэсак:

— Ында умбакыжэ мурымаш лийэш,—манын калыккан увэртарыш. Мурымаш тўнгалэ. Хор тўрлб у сылнэ марий муро-влакым мурыш. Йыван кугзан пылышэшыжэ сылнэ мур йўк пэрнэн, адак моло рвэзэ коклаштэ, пэлэдыш гайэ чийэн шогышо эргыжэ дэн шэшкыжэ шинчашыжэ пэрнэн. Шонгын кумылжо тодылалтын, шинча вўдшб лэктэ. Почэшыжак куважат шинчажым ўштэкдыл шинчыгыч койо. Изиш лиймэк:

— Кб куштынэжэ, куштыза!—маягыч шоктыш.

— Йыван кугузам куважэ дэн куштымышаш,—кычкыраш тўнгалыч.

— Айда укэ гын, кува, эргынан у сўанэшыжэ лыптымадэн пуэна!—маньат, Йыван кугуза куважым кид гычшэ кучэн, кушташ лээтэ. Коктынат шогалын, кармонь муро почэш «тывыдым-тывыдым» вэлэ лыптымадаш тўнгалыч.

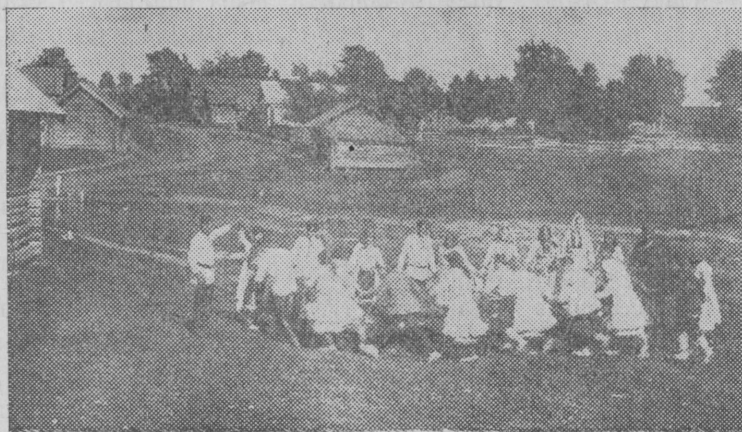
Нунын чарнымэк, Сану дэн Майруш лэктын: «У койыш сэнгышак», манын, куанэн лонгыдалын пушт. Моло-шамычат куштышо йатыр лэктэ. Умбакыжэ түрлө модмаш дэн да монь касым эртарышт. Шангысэ изирак капан комсомольсак, ссэна ончыко лэктын:

— Йыван Сану дэн Майруш лүмэш ыштымэ куанымэ каснам пэтыр-машэш шотлэм. Көн иктаж мом ойлышашыжэ уло гын, ойлыза!—манын калыклан увэргарыш.

— Мыйын изищ ойлышашэм уло,—Йыван кугыза маньэ. Вара ссэнаш күзэн шогалын, ойлаш тўнгальэ:

— Йолташ-влак! Мый 60-ийаш кугуза лийнам гынат, альэ тачысэ гай сўаным нигунамат ужын ом ул. Тидэ сўаным мый колэм гынат ом мондо. Тидэ сўан мыйын шонго кумылэм йөршэш вэсэмдыш. Мый ты йоктэ Сану эргым эрэ шўрдыл-вурсэн илышым. Тудлан мыйэ пойан ўдырым ўкым налык-таш шонэнам ыльэ. Тидэ сўан мыйын шонымашэм йөршэш пудыртыш. Мый тудлан сўаным ыштыктынэм ыльэ. Сўаным ышта ыльэ гын, могай кугу роскот лийэш ыльэ. Тидэ у сўан дэнэ могай роскот лийэ? Ик кумыр оксат ыш пытэ. Кугу тау комсомол шольо-влаклан тидэ сўан ыштымыштлан. Ындэ ончымыжо мыйат шочшэм ваштарэш нигунамат ом кайэ! Тэат, йолташ-влак, шочшыда ваштарэш ида кай,—манын, ойжым кошартыш. Калык шаланаш тўнгальэ. Шукышт:

— Кэрнакак Йыван кугызан мутшо пэш чын,—манын, лэктын кайышт. Тыгэ у койыш тоштым сэнгыш.

В. Сави.

КЭНЭЖ

Шокшо кэнэж!
Кэчэ поньыжэш—
Талын,
Шокшын,
Чаплын,
Сылнын!

Илыш шыргыжэш—
Кумдыкэш—
Пасуштат,
Чодраштат,
Кэч куштат!

Лэвэ сай мардэж
Эркинрак,
Шыманрак,
Воштылал,
Кушталал
Модын кудалэш!

Сылнэ пүртүс
Чот пойэн
Түрлө дэн:
Саска дэн,
Шурно дэн!

Лийын пэш асу
Ўдымө пасу
Чийалгэн
Кэчэ дэн—
Шөртнөё гай,
Ойып гай!

Кушко ончалат
Эрэ—
Чыла вэрэ
Кушкыт, шўлыат;
Ышкалан—

Күлэшлан
Иамдылат.

Порын куштат
Кочкышым,
Икшывым,
Урлыкым—
Вийлыкым!

Ой, пойан жап!
Сай тыйын чап!
Тыштэ—
Тушто,
Күшнө—
Ўлнө
Сылнын—
Шуқын
Түрлө
Күлмө
Йырым йыр йога,
Көм-көм пойыкта!...

Ой, пойан жап!
Сай, тыйын чап!
Модылын,
Йонгыдын
Ош тўнхам
Тый тэмэт!

Пўшкылын,
Кэрылтын
Чылалан
Күлэшлан
Пуэт—
Шуктэт
Тўлымым,
Шўлымым!...

Ой, пойан жап!
Сай, тыйын чап!

Мичурин Йатман.

Киндэ-шынчал күсэла

Колызо Кажай Прокон ик орава тичак, имнэ шупшын кэртмэ чок колым кучэн оралэн кондэн. Кудывэчэ покшэлан ужар сбрэмэш йастарэнат, ватыж дэн коктын тыгыдэ дэнэ шолдра колжым ойрэн шинчат.

Кажай Прокон, тэ шкэат шинчэда, пэш пэнтгыдэ,—каза парньа гай мылымат оптэн. Вэс колызо, шолдра кол улмо ўмбач, тыгыдэ мылыжым огэшат ончал ыльэ....

Тыгэ кол ойркалэн шинчымышт годым, лачак пбржыжб толын пура. Кол орам ужын: „У-у, курскай, кунарэ колым кучэн оптэн“, манын, востэжышт мийэн шогалэш.

Прокон нимат ок пэлэштэ... Проконын ватыжэ, шольыжо толмылан йы-выртэн, эн шолдра колым шолдаш ойра.

— Ой-ой, йол йыжынэмат кайыш,—манын пбржыжб кудо ончыко мийэн шинчэш.

— Шич-шич, каналдэ,—манэш Прокон ватэ, шкэ „вырвур“, вэлэ койэш, колым эрыкташ тэча.

Прокон, ватыжэ ўмбака шыдын ончалын: „Мо пэс солдра колым ойрэт? Сүргб-Сола мари́йлан тыгыдэ мылызат йбра“, манэш.

Пбржыжат курскажын ойым колдымыла койын шинча. Прокон ватат лүдмыж дэн—Кажай Прокон пэш шыдэ—садэ каза парньа гай тыгыдэ колым шолдаш сакалда. Мутшым от колышт гын, Прокон вашкэ мундыртыл пышта.

— Солдра колжым нбрэпыс пуртэн опто, тыгыдызым солдас кодо,—манын ватыжым туныктыл шинча.

Кол шүр күйын шумэшкэ кунам иккана пбржыжб дэнэ пэлэштыл шинчат.

Кол шүр күн шумэкэ Провонат: „Пбрыз, кол сүр коскас сич“, манын ўжэш. Пбржыжб ончылан ик вичкыж шулдыш киндым шулын пышта. „Тый-лат лийнак колым солдысна. Сүргб-Соластыда кол космас укэ вэт? Кос-кос“, манын суна.

— Мэ колым ужынат огына ул,—манэшат, пбржыжб кол шүрым подылышыла койын шинча....

Кудышкыжо каймэ годым: „Кол шүр пукшымэтлан, курскай, тау! Мэман-дэват, Шүргб-Солаш, пайрэм годым мийва“, манэшат, пбржыжб кудышкыжо лэктын кайа.

* * *

Шорык йол шуо... Йал пошкудо-влак родан родышт дэк уналыкэш кайаш тарваныл коштыт. Ёзгардымэ-влакшэ, пайрэм имнэ ёзгарым, шган чийаш

ший үзгар, вургэмым иктан-иктышт дэч пошкудо воктэн йодышт кычал куршталыт. Кажай Проконат ватыж дэнэ коктын уналышкэш Шүргө-Солаш кайаш тарваналыт. Прокон ватэ ковыран түзланэн, ший онан, чоштыманда вэлэ, куршталэш. Прокон вэлэ ок вашкэ, кап-кыл нэлэ; эркын пу тэр йыржэ пүгашлаш толашэн коштэш...

Кольа пуанан, кольа гайак лалка вүлыштым кичкэн, Шүргө-Солаш солэн колдат.

Пөржыжб нуным ужын: „Э-э курскай толын, ужамат?“ манын ваш лийэш. „Толза, толза!.. Вашкэрак, акай, курскай, мыжэрдам кудахса“.

Кажай Прокон вургэмжым кудашын, шокшо пөртыштб изиш ырен шумашкыжэ үстэмбал тичак пайрэм кычышым погөн шындат. Койа сөсна шыл шүржат пушланьдэ шыдын койын шинча. Түрлө когыльо, оварган, пөрбөч, тамлын койын кийат. Эн покшөлнэ ку-уго кумда, манмыла, шүкшө йыдал гай, үйэш жарымэ карака кол, үй вузык кийа. Проконат карасым ужын, кэгэжым кол кучумыжо ушэш возэш. Үстэмбакыла ончалэш.

—Ай-ай тамлэ дыр! Шүвүл вэлэ толэш.

Пөржыжат, шашкыжат, нудыштат „чыр-вур“ вэлэ койыт, кочышым покатат. Пөржыжб послыдымо чэсвырт аракам луктын шында.

—Тэвэ, акай-курскай, үстэл коклаш пурэн шичса-йа.

Прокон дэнэ ватыжэ үстэл коклаш йыгырэ пурэн шынчыт. Ваштарэштыт пөржыжб шынчэш.

—Түнгагышлан ышкэ подылшаш мо? Пагалэн толмыланда, курскай,—манын ик чукур аракам тэмэн йүн колда,—кува тол-йа, маньын ватыжлан пуа.

—Курскай, кучо-йа! Шалтак йүн колдо.

Проконнын кид вэлэ чытыра. Арака чаркам налын изиш йүэшат, мөнгөтэш пуа.

—Укэ, укэ йүнак колдо!

Прокон нэлэ йүкшө дэн: «Сита, йорыз, адак пэс рустам», манын, кэчкыжалда.

—Э-э, курскай, пөрийэн вүй дэн ик чукур дэн руштат вара...

Кочышыжымат кочса. Мо, акай, от коч?

—Ай-ай-ай, пөрзызат, сайыжат кочкынат тэмын улна, йү-үнжат тэмын улна,—шоктэн күжгө шодо логар йүк дэн, Прокон тайнышт мураш түнгалэш.

Ватыжэ «ситыш вэкат, энраш түнгаль», манын, йөрлын каймэ дэч, Проконным энтал шинча.

—Кочса, кочса! Мо койшланэн шинчэда?

Прокон „кочса-кочса“ манмым колын, салма гыч садэ жармэ карасэтым кидшэ дэн „ньомир« кормыштал налын умшашкыжэ шүшкэш.—Мый ышкэ жолызо улам, кол коскаш пэш йөратэм... Э-эк!—онгырэшла.

—Чу! Прокон тугэ ит кой-ватыжэ өрдыж гычшо шуркала.

—Тэвэ шыл шүржымат подылга,—манын, шыл шүрым кондэн шында. Прокон шыл шүрым коштал налын „шроп“ подыл шында. Койа үмбалаан шыл шүрэт пэш чойа улмаш. Кажай Прокон шинчам каралтэн, тарай гайэ йошкаргэн, изин-кугун койын вэрыштыжэ төрштыл шинча.

„Пу-у-рр“ шоктэн пүргал колтэн „ой-ой“ кычкырал колда. Вара «кыш-гож» киньэл шогалын, „сыпти-сопти“ койын. ушкал сэмынак, үстэл коклагыч шэнгын лэкташ тўнгалэш. Лэктын шуын ок кэрт. Йўшб вуйа гайнэн кайэн, үстэлгэ-кочышгэ пўржыжб ўмбакыла „шу-у“ йорал шуа. Кочыш ўмбакыла шкэжат йўрлын кийшэ үстэл коч пошлыккла, шуйнэн возын, укшыч кийа.

—Эк, Прокон, ты чолокойман мо? Ышкэ догарэтым от шинчэ мо, туна-рэ йўаш,—ватыжэ чачырэн, Прокон йыр вурманда.

Пўржыжб үстэл йымач кыньэл шогалэш.

—Колызэт колжым кочкын пытарэн шуктэн ыш кэрт вэкат,—манэш.

Умбакыла мо лийын ом шынчэ. Йын-влак: „Вара пўржыжым пэш кы-рэн“, маныт.

—Кырыдэ, мо адак. Киндэ шынчал кўсэла.

Йўдым, мокмыржо шўрлымэкэ, тау манмэт, киндэ-шынчал кўсэла ышташ ўжмэт, колыа пунаң, колыа гайақ лапка вўлыжым кычкат, чэвэрлык дэн Про-кон кудышвыжо солэн колда. Вожылмыж дэнэ ватыжымат мондэн водэн.

Кўдырчан йўр

Кэчэ вийан ырыкта..
Мардэж лэктэш, талышна.
Пыл-влак лэктыт оварат,
Йўр лийшашым увэртат.

Толкан мардэж оршыла
Шўкшў трэнчам пэш шотла,
Йўр тўнгалэш, виктара
Кап-кылышкэт витара.

Йыл-йол койын писын пэш
Чуйгыкталэш волгынчо.
Шыдын-шыдын кумдыкэш.
Мўгыралта кўдырчб.

И. Алэксэйэв.

С. Эчан.

Вэрэштыч..

Ик кыдэжан онгарчык.

Модшо-влак:

Андуганов Андуган—комунист, кундэмысэ совэт паша ыштышэ.

Микай—тошто вольс вуйлатышэ (старшина), кызыт йал совэтым вуйлата.

Кабри—ырвэээ мари, кугыжан сарэш сисыргышэ (окшақырак) йал совэтыштэ члэнлан шога.

Когой—йал совэтыштэ возкалышылан шинча.

Пётыр—йал совэтыштэ сторыжлан шога,—шонго.

Ларивон—вакш кучышо (пойан).

Окси—школышто туныктышылан шога.

Ишкин Пёча—йалкор, комсомолэс.

Милитсонэр.

Ончыктымо вэр.

Йал Совэт пёрт. Ик вэлыштэ вуйлатышын үстэлжэ, вэс вэлыштэ возкалышын. Омса воктэн пөкөныштө вудан вэдра шинча, ик лу кышто шкап. Вэс вэл лукышто окна ваштарэш үстэл, туштак окса сандык суралымэ шинча. Пырдыжыштэ түрлө увэртымаш плакат кэчат, йужыштын пыжыктымыжэ мучышташ төча.

I КОНЧЫМАШ.

Пётыр шкэтак.

Пётыр (пёртыштө куштырам эрыкта). Шыжэ жапыштэ тошкалмэ йэда лавра. Адак лавыртыш годым, учым ыштымыла, эртак калык. Кэчэ йэда налогым кондат. Налогжым тунар огыт кондо, лавражым гын, урэмыштэ монар уло, чыла пүтырэн пуртат. (Помылажым кудалэн, вэдра гыч вудым умшаш налын пожа). Чпу! Пуракшэ шүлаш ок лий. (Тамакам опта) Тидэ лавра кунам пыта, кунам йүкшыкта гын?... Мэманан возкалышэ,—орадэ, тыгай лавраштэ тэнгэчэ сұаныш кайэн. Логар! Аракалан вуйжым пуа! (Адак ұшташ тўналэш).

II КОНЧЫМАШ.

Микай содор пура.

Микай (өрын мом ышташымат ок палэ). Пöтыр! Пöтыр, манам. Чпу! Шүлаш ок лий. Кувэч пуракшым тынар луктынат? Мий, Кабрий дэкэ курыж! Колат? Вашкэ курыж, каласэ: содор толжо. Тужэч Когой дэкэ кайэ.

Пöтыр: Когой мөнгыштыжө укэ, тэнгэчэ сүаныш кайэн.

Микай: Сүаныш?! Ак, ийа тукум! Могай сүаныш? Кушко? Ындэ мом ыштэм?...

Пöтыр: Молан күлэш? Мо тугай лийын?

Микай: Облыс гыч йэнг толын.....

Пöтыр: Уналыкэш мо?

Микай: Ит шого, вашкэ кайэ! Ончыч Кабри дэкэ курыж, вара Когой дэкэ.

Пöтыр: Когой сүаныштэ, манам. Пэлэж - Мучаштэ.

Микай: Тушман! Ындэ мом ыштыман? Мый Когой дэч посна нымом ом шинчэ.... Чу, Пэлэж - Мучашкэ гын, имным кычкэн кудал. Мий, содор кошт...

Пöтыр: Йöра...

Микай: Айда кайэ. (Пöтыр кайа).

III КОНЧЫМАШ.

Микай шкэтак.

Микай: Томаша! Ындэ мом ыштэм? Пэрнышым вэт... Облыс гыч толаш жапымат муын. Ок күл годым толын... Чпу! Мом шолгэм— йөндараш күлэш вэт. (Ўстэл дэкэ мийат, үстэл йашлык гыч кагазым үстэл үмбакэ лугтын опта) У-у! Тыштэ пытыдымэ кагаз... (Онча). Вуй шиймаш.... (Вэсым онча) Кантон гыч свэдэним йодмо ыльэ. Альтат пумо огыл! Кок тылчэ эртэн вэт. Тидым сай шылдышаш, укэ гын, мыланэм логалэш. (Адак вэсым онча) Адак вуй шиймаш.... Адак вуй шиймаш... Эртак вуй шиймэ кагаз. Тидыжэ налог нэргэн,... Тидэ могай? Чпу! Адак кантон гыч толшо! Пэрвый сэнчабрланак районышто монар чодра күлэш лэсничылан пуаш күлэш ыльэ. (Кормыштэн луктэда) У-у! Тушто чылажым ончэн пытаршаш огыл. (Иктэш чумыртэн налэш) Тидым куш шылдаш?... Мөнгыш нангайаш гын, иктажэ ужэш.... Шонданыш кудалташ ок йөрө, ала иктажэ күлэшан кагаз уло.... Ындэ куш шылтэм? Чу, шкап шэнгак шуралшаш. (Шкап шэнгак шүшкэш). Ик жаплан кийа. Сэклэтарынат кагаз төрлышаш тэптэр укэ (Возкалышын үстэл дэкшэ мийат почаш тбча). Тушман! Суралэн кодэн.... укэ гын, пэш күлэш—мый пашам огыл. (Ларивон пура).

IV КОНЧЫМАШ.

Микай дэнэ Ларивон.

Ларивон: Сай кутырма! Мо тачэ эр тарванэнат?

Микай: Тый могай паша дэнэ? Кызытэш мутланаш ом йарсэ, вара тол.

Ларивон: Чу, альэ ит покто. Мый кольым: Облыс гыч йал совет паша ончаш толын, маныт.

Микай: Толын гын, тый дэкэт толын мо? Тыйын пашат укэ...

Ларивон: Молан сырэнат? Тый альэ колышт: Облыс гыч толын, маным кольымат, тый дэкэт содор пурышым. Лач корнэш Пöтырым ваш лийым. Кабри дэкэ пэш содор куржэш. Вуйлатышэ йал советыштэ, манын, каласыш.

Микай: Орадэ! Тидэ Пöтырым нигуш колташ ок йöрö. Кэч кунам жушто улмэм ужавала лъавыга.

Ларивон: Паша онгай огыл, каласаш гына тольым. Вакш вэрчынэт Облыс гыч толшо йэнган калык вуй шийаш ынышт түңгал... Вара тыланэтат, мыланэмат сай ок лий....

Микай: Тэвэ адак мом шонэн луктын! Толшо йэн дэкэ калыкым пурташ орадэ улам мо? Ожно старшина улмэм годым зэмский толэш гын, зэмский дэкэ калыкым огыл, сторижымат пуртымаш укэ ыльэ.

Ларивон: Калык толэшат, мыйын пöйан улмэм, ожно торгайэн жошtmэм чыла шиштарат. Тый кузэ гынат мыйым, — ик марда крэсаньык, манын ончыкто. Тыгай крэсаньыкклан полшаш күлэш, манын ойло. Тэний совет законат йал вэлкэ чурий дэнэ шогалаш күшта вэт.

Микай: Орадэ гын, орадэ улат! Витльэ ийым илэт, тудымат от шинчэ. Совет закон огыл, ожно кугужа годымат йал вэк чурий дэнэ ончат ыльэ. Тупышто шинча укэ.

Ларивон: Чу, альэ ит пашымлэ, колышт! Тэний вэт газэт почэш пэш шэкланат. Уна лудынат дыр, мыйын вакш нэргэн мом возэныт?

Микай: Мом? Кузэ возымо?

Ларивон: Чыла раш ончыктымо: ваш - полыш (комитэт) умшам карэн кодын, йал совет вуйлатышэ кулаклан вакшым пуэн...

Микай: Кö возэн?

Ларивон: Комсомол Ишкин Пöча, моло огыл. „Ишкэ“ манын возымо.

Микай: Ак, тушман! Савэн шушаш! Тарэш пурышо таракан чыла вэрэ шуэш. Чу альэ, мый тудлан ончыктэм. Ишкым сай ишкылэм.

Ларивон: Ишкын Пöча облыс гыч толшо йэнгэдым ок шинчэ гын, йöра...

Микай: Чу альэ, тый кайшэтла Пöчам кычкырал каласэ: вуйлатышэ тыйым пэш содор йал советыш күштэн, ман. Содор толжо.

(Лариван йывыртэн, пондашыжым гына нялкала). Тудо тушманлан ушым сай пуэм. Ончыкыжо газэтыш возымым монда. Мий, вашкэ толжо.

Ларивон: Йöра... (кайа).

V. КОНЧЫМАШ.

Микай шкэтак.

Микай: Ак, тушман икшывэ! Газэтыш возаш тўнгалын... Мо шатын, Кабри альят ок тол?.. Облыс гыч толшо йэнг дэнэ мутланэн мошташ кўлэш вэт. Мом мутланаш, кузэ мутланаш? Лўмжө кузэ гын. (Ўстэл тўрыш шинчэш). Мый тышак шинчам. Толшым ваштарэшэм шындэм. (пўкэным налын ўстэл ваштарэш, шкэ вэлкыжэ шында) гэвэ тыгэ... (Шкэ вэрышкыжэ шинчэш). Сай тольыч? Облысышто кузэ илат? Паша кузэ кайа? Мый дэчэм йодэш гын, „йумылан тау“... Чу, тэний тыгэ манаш ок кэлшэ. Кэнэта „йумылан тау“ пэлэштэм гын, „вуйлатышэ йумылан ўшанышэ“, — манэш. Укэ, тыгэ огыл...

(Кабри пура).

VI. КОНЧЫМАШ.

Микай дэнэ Кабри.

Кабри (пурэн шогалешат, кидшым салтакла санга дэкыжэ куча). Чэс пошчэньэ. господин прэсэдачыл!

Микай: „Чэс пошчэньэ!“ Адак „господин!“ Тый йэнг ончылно йылмэтым кучо. Облыс гыч толшыланат йонгыш тыгак пэлэштэт гын, пашам муат...

Кабри: Альэ ужынат огыл, ала могай йэнг толын, лўдынат шинчын. Тудо тыйын мут колышташ огыл, паша дэнэ толын дыр. Пашанам ынжэ пургэт, вара мыланна сай логалэш.

Микай: Айда йөра, кўлэш огыл мутым ит ойло! Колышт, — тыйын налог погымо оксат чыла тўрыс, кучылтын от ул?

Кабри: Гэвэ уна, сандыкшэ суралымэ, чыла уло шол.

Микай: Мый колынам, тый налог оксам торговой Йапыкклан арымашэш пуэт, маныт...

Кабри: Пуэнам гын, мо вара? Йомэш мо? Сатум ужала да пуа...

Микай: Кызыт оксат чыла укэ?

Кабри: Ала монарэ уло?

Микай: Кузэ тугэ „ала“? Ситалык укэ гын, мыйн вуйэм йомдарэт...

Кабри: Тэнггэчэ адак Когойлан 25 тэнггэм пашадар шотлан пуэнам.

Микай: Орэнат мо? Тэтакшат Когой кум тылчылыкым ончыл гоч. погэн. Роспискыжым кэч налынат?

Кабри: Роспискэ вэрыч лўдмаш укэ. Налын ом ул гынат, шкэ йэнг, ок ондалэ. Адак пэш кўлэшак гын, шкэат возэн моштэм. (Сандыкым почэш, роспискым возаш тўнгалэш).

Микай: Возо, вашкэ возо, йамдылэ. Чу, туныктышо Оксим кычкыралшаш. Толшо йэнг туныктымо нэргэн йодэш гынат, йоча-влакышт „сай туныкта“ манын ойлышт.

Кабри (воза). Йочалан тушто могай паша?

Микай: Кэнэта йодэш, йочашт каласат: „туныктэн ок мошто“... Вара тылат сай логалэш.

Кабри: Мо вэрчын мылам логалэш?

Микай: Оксижым тый мунат, туныктышыланжат тыйак шогалтэнат.

Пётыр йүк (кудвэчыштэ): Микай, сүспан кушто? Тэнтгэчэ куш пыштэнат?

Микай: Чпу! Альат кайэн огыл. Тымартэ кайдэ мо ийаштэт илэнат? Сүспан? Витамбал тошкалдыш воктэн кэча. Вашкэ, содор кудал. Пётыр, колышт: кайшэтла туныктышо Окси дэкэ пурэн каласэ, содор толжо.

Йук: Мом толаштарэт, 2 мэнтгэ коклаш кужун коштам мо? (Имным кычка). Тпрр! (шокта).

Кабри (возэн чарна). Тэвэ рэспискэт лийнат. Микай, пырдыжышкэт ончал-йа, совэт пашачын сүрэтышт иктат укэ. Тыгэ ок кэлшэ, пыжыктылаш күлэш. Кушто почангыт?

Микай (помлам валын, Пётырын кодшо куштыражым эрыкта). Шкап ўмбалнэ ончо. Тушто кийат.

Кабри (пүкэнэш шогалын шкап ўмбач сүрэт-влакым волта) у-у! Пуракшэ! (Почвалда). Түсышт огыл, ала кудо могырышто сүрэтшэ тудат палэ огыл. (Окна дэкэ мийат, сүрэтэш шичшэ пуракым пуалын эрыкта. Урэмыштэ кайшэ Ишкин Пёчам ужэш). Тэвэ уна Пёча ала кушко кайа.

Микай: Ишкин Пёча мо? Кычырал, пурыжо. Мый тудлан газэтыш возымо вэрычшэ сай ончыктэм.

Кабри: Пёча! Пёча! Пуро, вуйлатышэ йодэш. (Микай дэч) Пёча дэнэ мом ыштэт?

Микай: Мом ыштэт? Тый газэтым луд, вара молан күлэшым палэт.

Кабри: Тыйжэ кунам лудынат? Тэвэ талук шуэш газэт лудмэтым ик канат ужын ом ул.

Микай: Олмышкэт шокшо пура гын, лудат. (Пёча пура).

VII КОНЧЫМАШ.

Нунак адак Пёча.

Пёча: Сай кутырымаш! Мо тый, Микай, куштырам эрыктэт? Вуйлатышэ тыгай пашам ыштыман мо? Пётыржө кушто?

Микай: Йодышташ тыйын пашат огыл! Тый шкэ косломол пуса-кэтым шинчэ. Гарэш пурышо тараканла ит кэрылт. Ужат, тудо могайэ! Газэтыш возэн мошта! Пэш поро пашалан тунэмынат. Вакш пумо нэргэн молан возэнат?

Пёча: Мо лийын, тудым вэлэ возэнам. Утым нымат возэн ом ул.

Микай: Газэтыш возгалаш, тудо тыйын пашат мо?

Кабри: Возэн гын, ваштарэш мутым вэлэ возаш күлэш, чыла паша пыта. Пёча, мый тылат ик пашам пуэм: Корэм-түр йалышкэ газэт дэнэ писмам нангайэ.

Пёча: Корэм-Түр йал гыч тэнтгэчэ Пайдуш толын ыльэ, молан тудын пэлэн колтэн от ул?

Кабри: Йөршэш мондалтын. Иктаж тылчэ лийэш ик кагазат колталтын огыл, йал совэтыштак кийат. Мий куржын колто...

Пөча: Мый тушко кайаш ом йарсэ. Мыйым Андуганов йолташшкэ дэкыжэ күштэн

Микай Могай Андуганов? Кө тугайэ?

Пөча: Облыс гыч толшым огыда шинчэ мо? Тэнгэчэ кастэнэ толын..

Микай (өрын). Тэвэ! Тый тушкат шунат? (Өрдышкө) Шокшо лийэш! (Шөчалан) Күштэн гын, мийэн тол.. Кузэ тугэ? Молан эн ондак тыйым күштэн, мыйым огыл? Районышто вуй кө?

Пөча: Молан тугэ күштымыжым ом шинчэ... Шкэ дэчшэ йод.

Кабри (сүрэтым эрыкта). Тый адак мэмнан нэргэн күлэш-огылым ит шаркалэ...

Пөча: Мый тэндан үмбак вуй шийаш ом кайэ. Йодэшак гын... Айда лүдмыда огэш күл. Мый вэс паша дэнэ кайэм. Тудо комунист, мый комсомол: мэ коктын йолташ улына. Садлан ышкэнан кокласэ паша нэргэн мутланаш күштэн. Мут ок пытэ, кайаш күлэш, вуча...

Микай: (чот лүдын, өрын). Тый, Пөча, мэмнам вудышкак ит кудалтэ..

Пөча (воштылын): Тэндан вэк лийам. (Кайа).

VIII КОНЧЫМАШ.

Микай дэнэ Кабрий Пөчан каймэкэ ваш кужун ончэн шогат.

Кабри (кугун, йбсын шүлалта). Тугэ-э....

Микай: Тугэ шол!... (Ик могал шолгат, куштырам эрыктымым кудалта: кидшым мушкэшат, угылышто шкап воктэн шогышо йошкар шовычэш үштэш)..

Кабри (пырдыжэш сүрэтым пыжыктылаш тўналэш).

Микай (кидшым үштын пытара). Тугэ... Тэндан вэкэ лийам, манэш... Ондала... Тый Кабри кузэ шонэт?

Кабри: Шонаш укэ, раш койэш... (Карл Марксын сүрэтшым пыжыкта). Ак, шайтан! Шонэн от мошто, мэмнам гын, ушышкыжат ок нал, аважа чызэ кочшым ышкэ дэкыжэ үжэш. Калинин сүрэтэт кушто?

Микай: Ак, ават игэ! Тудым үстэл шарышлан пыштэнам ыльэ. (Үстэл үмбачын Калинин сүрэтым налын пуа). На пыжыктэ!

Кабри (Рыков сүрэтым пыжыкта, вара Калинин сүрэтым пыжыкта). Бндэ йамдэ... Лүдмаш укэ. (Онча). Бндэ йал советлак койэш. Шангэ гын, мо? Вакш пөрт, вакш пөрт. Кугу вакш пөртат тид дэч сайрак. Бндэ мөнгышкэм мийэн толам.

Микай: Тый мөнгышкэт кайэт? Толын шуэш гын, вара мый мом. ыштэм?

Кабри: Тувэшкэ мый толам. Ик күлэш кагаз мөнгэш кодын. (Кайа).

Микай: Вашкэ тол!

IX КОНЧЫМАШ.

Микай шкэтак.

Микай: Адак төрлышаш мо уло гын? (Ончылтэш). Чу, альэ шинчымэ тураш кагазым пыжыктылаш күлэш. (Шкап гыч кагазым лугтын)

возат, пыжыктылэш). Тидым тыжак (Шкэ шинчымэ турашыжэ «прэсэдачыл» возымым пыжыкта). Тидым тыжак (Возкалышэ тураш «сэклетар» возымо кнагам пыжыкта). Тыгэжэ моткоч онгайын койэш. (Шкапыштэ кагаз тўчам луктэда, кэвэнта лэлштопан йандау кўвар ўмбақ камвозэш). Тидэ могай клэнча? (Налын ўпшыч онча) У-у! Самогон ўпш! (Адақ онча, кагаз коклаштэ вэс атым вэрэштэш) Адақ вэсэ! Адақ самогон атэ... Куш шылташ гын? (Окси пура).

Х КОНЧЫМАШ.

Микай дэнэ Окси.

Окси: Сай кутырэт?.. Могай атым кучылтат?

Микай: Каргымэ, эрэ йэнг вэрыч толашэ... Возкалышэ Когой тидэ тор дэнэ эрэ толаша. (Шкап шэнтэк атэ дэнэ кагаз тўчам шўшкэш).

Окси (кэвэнта сўрэт - влакым ужэш). Ай йумашнэ! Нинэ кужэч лэктыч? Альэ шукэрсэк кэчат?

Микай: От шинчэ ужат! Кэчэ йэда коштэш гынат, палыдымэ лийын. Толшо йэнг нэргэн колынат?

Окси: Могай йэнг, кё? Кужэч толын?

Микай: Тый от шоналдэ ужат! Облыс исполком гыч толын.

Окси (ўрын). Молан?

Микай (мыскылэн): „Молан!“ Тый дэкэт, тыйым шукэрсэк ужын огылат, ужаш толын. Тыгай орадэ туныктышым Кабри кушто муын гын?

Окси: Кузэ Кабри? Шкак йодын улыда...

Микай: Мый огыл, Кабри. Тый адақ Облыс гыч толшылан ит каласэ, шола умша.

Окси: Ойлэм гын, мо вара!

Микай: „Ойла гын, мо вара!“ Шкэндым от шинчэ. Облас гыч толшо йэнг пала гын, намыс вэт. Кабри школыш ок пурто гын, иктаж вэрэ пёрт эрыкташ йёрэт ыльэ.

Окси: Тый тудым ойлэн от кэрт! Ышкак йодын улыда. Ышкак мыскылэда...

Микай (йолжым тошкалэш). Шып! Тый кё дэкэ толынат?

Окси (шортшаш гай): Мыйым ужмэт ок шу... (Кабри пура).

ХІ КОНЧЫМАШ.

Нунақ адақ Кабри.

Кабри: Мом каргашэт? Кём лўдыктынэт? (Микай дэкэ мийа). Тый дэчэт йодам: кём лўдыктынэт, манам?

Окси: Мыйым мыскыла.....

Микай: Кё тыйым мыскыла? Тидэ орадым поктэн колдо! Укэ гын, чыла пашанам пужа...

Кабри (мушкындыжым чумыра). Поктэн колдаш? Тый кё тугай улат? (Он гыч пўтырэн куча).

Микай (сўрбалэн): Мом тёчэт, молан сырэт?

Кобри: Күлэш? Иктым пуэм гын, шарнэн лийат. Шинчэт гын, Окси мыйын ватэ лийшаш!

Микай: Чу, колдо. Мый шиждэ, шыдэ дэнэ гына...

Кобри: Тый шыдэ дэнэ, шиждэ? Тэвэ тылат! (Ик кана мушкында). Адак күлэш? (Сопкалаш пижэж). Тэвэ тылат, тэвэ! (Микай караулым кычыра, туныктышо Окси шортэш. Пижыт, туманлат. Тидэ жапыштэ Андуган дэнэ Пöча пурат).

ХII КОНЧЫМАШ.

Нунак адак Андуган дэнэ Пöча.

Андуган (кыдыштыжэ портфель, пижым ужын öрын онча). Йонлыш пурэн она ул? Тидэ йал совет мо?

(Микай дэнэ Кабри öрын шогалыт).

Андуган: Тидэ йал совет мо?

Микай (лүдын): Й-й-йал—сссо-совет...:

Андуган: Мый ала могай пивнойыш пурэнам шонышым. Йал совет улмаш? Вуйлатышэ, альэ возкалышэ?

Микай: В-в..в..вуй.. латышэ лийам...

Андуган: Вуйлатышэ, пэш йöра. (Вуйлатышэ дэкэ мийа, вуйлатышэ чакна). Сай илымаш? Мый Облыс исполком гыч тэндан паша ончаш колдымо улам. Лүмэм Андуган Андуганов.

(Портпельжым үстэл үмбак пышта).

Микай: П-п..п..пэш и..й..йöра... (Кидым кучат).

Андуган (Кабри дэкэ мийа). Тыйжэ кө лийат? (Кидым куча).

Кабри: М. м. мый... тыштэ улшо йал совет члэн улам.

Андуган (Окси дэкэ мийа, кидым куча). Тыйжэ?

Окси: Мый тидэ йалыштэ туныктышылан шогэм.

Андуган: Тугэ... Мэ школ гычэт гына толына. А тый тыштэ сарыштэ улат улмаш. Пэш йöра. (Шинчэш). Тэндан йал советыштыда паша жап эрэ тыгак эрта мо? Альэ йужгынамжэ сисыргымэш кучэдалыда?

Микай: Андуган йолташ, тачэ маркэ товатат. (Öрдышкө) Чпу! Мом ойлышым? (Андуганлан) Тачэ пэрвой гына...

(Пöтыр йүшö Когойым шүдырэн пурта. Микай тидым ужэшат, ойлымыжым кэнэта чарна).

ХIII КОНЧЫМАШ

Нунак адак Пöтыр дэнэ Когой.

Андуган (Когойым онча). Тыгай койыш кэчэ йэдак лийэда мо?

Кабри: Шинчэт гына...

Андуган: Шинчэм, шинчэм. Шинчымэ огыл, шинча дэнак ужам. (Онча).

Когой (Андуган мутым колынат эвэртэн шогалэш). Мом шинчэда? Мом шинча дэнэ ужыда? Палэда гын, мый сүан гыч викак заньатьыш толам. Мый шкэ пашам шинчэм!

Андуган: Пэш йөра, пэш йөра. Кэртат! Тыгай пашалан тыршышым ындэ мо дэнэ таум ышташ гын?

Когой: Мыланэм таум ышташ, тый кө тугай улат? (Микай парньам ончыкта. Когой ок ончал, шкэ шинчымэ олмышкыжо лүнгэдыл толын шинчэш).

Андуган: Кө улмэм каласэн шот укэ.

Когой: Кузэ шот укэ? Молан шот укэ? Мый нимом ом ынгылэ...

Андуган: Умылашыжат ок лий.

Когой: Тый ала мыйым йўшылан шотлэт?

Андуган: Укэ... Мый тудлан огыл, мый паша дэнэ толынам. Мыланэм вакшым арэндыш пумо договор дэнэ ваш-полыш комитэтын вакш налшаш нэргэн возымо кагазшэ күлэш. Кызыт öрынам, ала кудо лэч йодаш?

Когой: Кузэ „ала кө лэч“? Сэклэтар лэч.

Кабри (ышкэ сэмьнжэ): „Сэклэтар!“ Сэкрэтар, манын каласэнат ок мошто.

Андуган: А - а, тый лэчэт? Пэш йөра. Тугэ гын, йодмэм шукто.

Когой (күсэн гыч сравочым луктын үстэл йашлыкым почаш төча. Почэш, кагаз түшкам луктын, кагазым шэргә). Мо каваршаш, кушто? (Ик магал шонэн шинча, вара шкапыш кайа. Кэнэта шичмэ тураштыжэ кагазым ужэш) Мо тыгай? (Лудэш) „Сэклэтар“ Тидым кө пияжыктэн? (Шкапыштэ кагаз коблаштэ шэргә, ок му. Кыдшым Микай ўмбак вийтэн ончыкта) Уна, тид лэч йод!

Микай: Тэвэ, адак мыйын ўмбак йөрэлэш. Мыланэм кунам пуэнат?

Когой (кок кидшым күсэныш чыкэн лүнгэдыл шога). Мый мом ойлэм, тудо раш. Туд лэч, манам гын, туд лэч. Кычал.

Микай: Мыйын кидыш кызыт пурэн огыл. Мый ом шинчэ.

Когой: Кузэ от шинчэ? Калинин йўмалнэ ончо; тэнтгэчэ гына тушко пыштышыч.

Микай (öрын). Тый Когой орэнат мо? Мый тэнтгэчэ чыла ышкаланэтак пушым.

Когой (Андуганлан): Уна кызганэн! (Микай шинчымэ үстэл дэке мийат, онча, үстэмбалнэ лэвэдмэ кагаз укэ. Öрдыш ончалэш. Калинин сүрөтым ырдывыштэ ужэш). Ы-гм... Пырдыштэ... Кунам, кө пияжыктэн? (Шкэ үстэл дэкыжэ кайэн шинчэш).

Андуган: Вашкэ пуэт мо, мый вучэм вэт?

Когой: Эрла тол, муам.

Андуган: Мый тэндан койыш ончаш огыл, паша ышташ толынам. Эрла маркэ вучымаш укэ. Мый кызытак йодам!

Когой (Андуганым онча). Йодат? Тый кызытак йодат? Хэ - хэ - хэ! Сöралэ... Кызытак йодэш. Тый вийэш кузэ йодын кэртат?

Андуган (сырэнрак): Пашам ит кучо, мый тый дэнэт орадыланэн шинчаш ом йарсэ.

Когой (шогалэш). Мыйат ом йарсэ.

Андуган (Шöчалан): Милитсионэр дэке курыж. Толжо.

Когой: Мом ойлышыч? Ажэнат мо? (Андуганым онча. Андуганжэ шмдын койэш). Ыгм... Милитсионэр дэк... Кузэ тугэ, молан милитсионэр? Тый кө тугай улат? (Пбча кайа).

Андуган: Тый дэнэт койышланаш мый йоча ом ул. Мый облыс Исполком гыч паша ышташ толынам. (Окси дэкэ мийа) Тыйжэ туныктышо улам маньыч. Кунамсэк туныктэт?

Окси: Кушто? Тидэ йалыштэ, манат мо?

Андуган: Чыла вэрэжат?

Окси: Моло вэрэжэ туныктэн ом ул... Тыштэ ик тылчэ шуэш туныктэм.

Андуган: Коно шогалдэн мо?

Окси: Мом маньыч?

Андуган: Коно лүман учрэждэньымат колын от ул мо? (Окси вуйжым сакэн шогалэш) Кантонысо туныктымо паша ончышо пёлка. Ынлэт?

Окси: Туныктымо паша ончышо?.. Тудым палэм. Аньэ... Мыйым тудо шогалтэн огыл.

Андуган: Кө шогалтэн?

Окси: Тыштэ, нинэ шогалтэныт.

Андуган: Ожныжо кушто, могай пашам ыштэнат?

Окси: Йара илэнам...

Андуган: Кузэ тугэ? Тунэмынат дыр. Могай школышто тунэм пытарэнат?

Окси (өрын): Тунэмынам... Гимназыштэ тунэмынам. Копэративыштэ касирлан шинчэнам. Адак... адак... адакшэ вара... Тэвэ тыштэ туныктышылан шогэм.

Андуган: Өрат! Ончэмат, чыланат ик йэш гай улыда. Жапыштэ толынам, пашадам сай ужам. (Кабри дэч) Тыйжэ могай пашам ыштэт?

Кабри: Налог оксам погэм, түрлө күлэшан кагаз, пэчат чыла мыйын кидыштэм. Мый виктарэм.

Андуган: Вуйлатышэ тый улат? (Пбтыр дэкэ мийэн йодэш): Тыйжэ кусо?

Пбтыр: Мый сторыж. Имным пукшэм, пörтым эрыктэм, күлэш годым йамшык шотыштат коштам.

Андуган: Могай йамшык шот? Көм коштыктэт?

Пбтыр: Вуйлатышым, альэ тэвэ сэклетар паша дэнэ, альэ йуаш кайа, — нангайалтэш.

Андуган: Йуашат имнэ дэнэ коштыда мо?

Пбтыр: Имнэ йара годым кошталтэш.

Андуган: Йөра, пэш сай пашам ыштэда улмаш. (Кабри дэкэ) Тыйын налог погымо оксат шуко уло мо?

Кабри: Мыньар погымо—чыла.

Андуган: Кузэ чыла, шыжэ годсэк ик канат нангайэн от ул мо?

Кабри: Ондакшэ жап укэ ыльэ, кызыт пэш лавран.

Андуган: Тый шинчэт дыр, облысышто окса күлэш?

Кабри: Окса эрэ күлэш. Облысышто огыл, тэвэ йал совэтыштат эрэ күлэш. (Милитсионэр дэнэ Пёча пурат).

XIV КОНЧЫМАШ.

Нунак адак милитсонэр дэнэ Пёча.

Пёча: Андуган йолташ, тыштэ улшо кылатыштэ кок марий пэтырымэ шинчат. Мо нэргэн пэтырэныт—ончаш күлэш.

Пётыр: Сэклэтар пэтырыктэн.

Андуган: Могай йэнг, мо вэрыч пэтырымэ.

Когой: Налогым огыт түлө, үчым ыштат.

Пётыр: Пэш түлынэжэ гынат, вий ок шуто гын, мом түла? Пашам ыштэн ок кэрт—окшак. Вольык укэ. Налог кугу...

Андуган: Нуным луктын кондыза. Тый, тый, (вуйлатышым, возкалышым, Кабрим парня дэнэ ончыкта). Тэ арэстоваймэ улда. Кызытэш милитсонэр почэш кылатыш кайза. Кок марий олмыш шичса. (Милитсонэрлан): Ниным нангайэн пэтырэ, күлэш годым иктын йодына. Кок марийым луктын колдо, каласэ: тыш толышт. (Милитсэ Михайым, Когойым, Кабрим луктэш). Орадэ түча! Крэсаньык ужалышэ-влак. (Калыклан) Йолташ-влак! Нинэ орадэ-влакым арэстоваймэ вэрыч торэш огыт лий дыр?

Калык кокла гыч (иктэ калык коклаш лэтын йамдылыман). Нуным тугак күлэш. Сита, совет пашам каргэныт!

Андуган: Тугэ родо-влак. Ончыкыжо калык паша виктараш—совэтыш сай шоналтэн, эн сай йэнгым тарызэ нужна кокла гыч сайлыза!

Ш о в ы ч.

Тыгыдэ мыскара.

—Кулиган паша дэн кучэдалмэ шотышто мом ыштэн улыда?

—Шушаш погынымашын повэскышкыжэ кулиган паша дэн кучэдалшэ комисым сайлашлан погынымашым ышташ пунчална.

* * *

—Мыйым авам—ковшта вичыштэ мунам,—манэш.

—А мыйым авам тугак ыштэн, ачамжым калык судэш муын.

* * *

—Йужгунам волокитэ пайдам пуа!

—Кузэ?

—Тэвэ тока, йүдым урэмыштэ кулиган-влак мэмнан ваш-полыш ушэм вуйлатышын үмбачшэ ужгам кудаш налаш тўнгалыныт. Вуйалатышэт, учрэждэньыштэ улам шонэн, йуватылаш тўнгалын. Тидэ жапыштэ 2 милитсионьэр мийэн шуныт.

Пётыр - Пайдуш.

Крылов Н.

П о л о к.

(Ойлымаш)

Эчэй ачажым өртэрэн. Ик кэчымат ок кодо:

— Ачай, кармоньым налын пу, — манын кидшым руалтэн кучэн ойла.

— Йөра, налам, — ачажэ күчүкын пэлэшта.

Арньа эрта, тылзэ эрта, талукыш шуашат мүндүр огыл.

Эчэй вучэн - вучэн өрын пытэн. Кармоньым пэш налнэжэ.

Гарманьым омэшыжат ужаш тўнгалын. Пожалтэш, — кармонь укэ.

Утларак йөсын чучэш. Адакат ачажлан шуын пижэш.

— Ачай! Рашыжым ойло, кармоньым налат, альэ от нал?

— Налам, маньым вэт. Мо пэш вашкэт? Изиш вучалтэ.

— Мо маркэ адак вучаш? Сөрэнат гын, вашкэрак налын пу.

— Ай - ай, тый пэш чыр улат. Кармоньжым садак шоктэн от мошто вэт? Изиш магырыктышын койат да, тэнгыл йўмак шолэн колдэт. Мый тыйым пэш шинчэм.

— Ом шу, тэвэ ончо, ом шу. Тый ончыч налын пу. Вара ижэ ойло.

— Шокташыжэ садак от тунэм.

— Тунэмам, тэвэ ужат, тунэмам. Кызытат изиш моштэм. Мыланэм Лырифон кармоньжым шоктэн ончаш пуа. Тудын кармоньжо пэш чаплэ.

— Моштэт гын, налашак вэрэштэш.

Кармоньым налдэат лиймыла чучэш. Лырифон кармоньжым шокташ эрэ пуа. Икканат: „ом пу“, манын огыл. Лырифон дэкыжэ кузэ коштман? Йолташ - влак огыт шүдө. — Пойан Лырифонмыт дэк кошташ тўнгалат гын, тыйым пионэрыш она пурто, — манын лўдыктат.

Мом ыштыман? Пионэрыш огыт пурто гын, кармоньжат ок күл. Пионэрыш пурмыжо утларак күлэш.

Эчэй тўрлын шона. Йужгунам тыгат шонэн колта: „Кармонь лийэш гын, пионэрыш пурмыжат ок күл“, манэш. Урэмыштэ тўмыр дэн пионэр - влак каймым ужмэкэ, тудын ушыжо адак вэсым шона. Тугай годым пионэрышкак пурмыжо шуаш тўнгалэш, нунын дэн пырльа тўмырым кырэн коштмыжо шуэш. Эчэй шкэнжын онжым ончалэш. Пионэрын онгысо сэмынак йошкар галстукым сакынэжэ. Кызыт йошкар галстук онгыштыжо альэ укэ. Кунам лийэш гын? Вожатый Роман дэк шүдө пачаш мийэн йодэш:

— Мыйым пионэрыш вашкэ налыда мо?

— Вашкэ, — манэш Роман. — Тэвэ тылат лу ий тўкна гын, тунам тол.

Иньанымылат ок чуч. Пэш вуча. Ачаж лэчат йодэш:

— Ачай, мый мыньар ийаш улам?

— Тылчат пэлэ гыч индэш ий тэмэш.

- Лу ийжэ кунам тэмэш?
- Тыланэтшэ молан күлэш?
- Күлэш.
- Ойло, молан күлэш?
- Ойлэм... Ачай, тый комунист улат мо?
- Укэ.

- Молан от пууро?
- Альэ кушкын шуын ом ул.
- Мыньар ийаш улат?
- Нылнэ кум ийаш.

— Тугэ гын, тый шойштат. Учитыл тый дэчэт ыrvэзэ гынат, комунист.

- Тыйат партийыш возалтнэт мо?
- Возалтнэм.
- Тэвэ могай ушым кучэт улмаш.

— Мо лийэш? Кайэм да возалтам. Мом воштылат? Огыт нал шонэт мо? Налыт. Мэ кулак онал, йорло улына. Имньына иктэ вэлэ. Ушкална иктат укэ. Йын пашам тарэш ыштэна. Тыгайым партийыш пуртат.

— Ай, эргым! Кушто тынарым палэн шуктышыч?

— Мый тидым вэлэ огыл, ала момат палэм. Налыт. Налдэ, огыт кодо.

- Укэ, огыт нал.
- Молан?
- Тый альэ пэш изи улат?
- Тугэ гын, комсомолыш пурэм.
- Тушко пурашат изи улат.
- Изид ом ул, ийэм сита.
- Ок ситэ.
- Тугэ гын, пионэрыш пурэм.
- Пионэрыш? Тушкыжо налыт гын, вэлэ...

Эчэй тидым вэлэ вучыш.

— Ачай! Пионэрыш пурэм гын, от вурсо вэт?

— Молан вурсаш? Осал паша огыл, пуоро вэлэ... Вара кармоньым налмат ок күл лийэш. Пионэрыш пурмэк кармоньым шоктэн кошташ ок кэлшэ. Отат йарсэ.

Эчэй нымом ыш пэлэштэ. Тынар ий годсэк кармонь налмым вучымэк, кузэ кармоньым кудалтыман. Эчэй чытэн ыш кэрт. Кармоньым шокталтымыжэ шуо. Кас лиймым вуча. Пычкэмышалтмэкэ пакча шэнггэч, пионэр-влак ужмо дэч шылын, поян Лыривонмыт дэк пурыш. Лыривон, пөртөнчыл тошкалтышэш шинчын, кармоньым шокта улмаш.

Эчэй кидышкыжэ кармоньым кучыш. Ик мурым, вэс мурым шокталтэн ончыш. Пэш сайын чучо.

— Кармоньэтым мөнгышкэм нангайаш пу. Иктаж кок кэчылан, — манын Лыривон дэч йодэш.

- Пэш чойа улат... Ом пу. Пудыртэт.
- Ом пудырто. Иктыланат ом пу, ышкэ вэлэ шоктэм.
- Укэ, нангайаш ом пу. Тышкэ толын мыньарым кэртат шокто.
- Мый ом чаманэ.
- Тылэч вара ом тол.
- Молан?
- Так... Ом тол... Мөнгышкэм нангайаш пу.
- Ом пу.
- От пу гын, ужалэ.
- Тыйын оксат укэ. Тыйын ачат йорло.
- Йорло гын, мо лийэш? Тыйын паша укэ. А тыйын ачат кулак...
- Ужалэ!.. Мый оксам вашкэ ситарэм. Йынлан түрэдаш кайэм. Адак ачай дэн авай пуат. Ужалэт мо?
- Ом ужалэ.
- От ужалэ гын, так пу, пөлөк олмэш,—кэнэта Эчэй каласыш.
- Мо вэрчын тыланэт так пуаш?
- Мо вэрчын?.. Мыланэм вашкэ лу ий тэмэш. Лу ийаш лиймэм вэрчын.
- Кызыт ом пу. Лүм пайрэмэм кэчын тол. Вара пуэм.
- Пайрэмэтшэ кунам лийэш?
- Кум кэчэ гыч... Толшаш рушарньан... Тыйат мыланэм иктаж пөлөкым кондо.
- Эчэй дэн Лыривон ойрлыат. Лыривон кармоньым шоктэн кодэш. Йын ужмо дэч шэкланэн, Эчэй адакат шэнгэч пакча гыч лэктэш. Кармонь чарныдэ мура. Эчэйын шүмжым пудырата. Кум кэчэ эртыш. Эчэйын шонымаш пэш кугу. Лыривонлан пуышаш пөлөкым кычалэш. Пөлөк налэш окса укэ. Чодраш кайэн ончыш.
- Молым ом му гын, шоптырым погэн намийэм,—шона. Ноймэшкэ чодраштэ коштэш. Ик вэрэ шоптырым пэш шуко муо. Шоптыр койэш гынат, лишкыжэ мийаш ок лий,—вүд мэшайа. Шуко шонышаш укэ. Кыдал таңыт вүдыш пурэн шогалын шэм шолдра шоптырым Эчэй погэн нальэ.
- Шоптырым Лыривон йөрата. Тидэ курыш шоптырым пуэм гын, мыланэм кармоньжым пуа,—шона.
- Чодра йолгорно дэн мөнгышкыла пэш вашкэн ошкылэш. Чу!.. Шудо лонгаш ала мо „йурт“ пурэн кайыш. Почэшыжэ Эчэй кычалаш пурыш. Онча. Мэран игэ улмаш. Курышыжым пушэнгэ йымак шындэн, мэран игым поктэн куржэш. Изи гынат, мэран игэ чойа. Тэвэ тышкэ, тэвэ тушко төрштылэш. Эчэй пүжалт пытыш. Тугэ гынат мэран игэ дэч посна мөнгышкыжө ынэжэ кай.
- Лыривонлан пуаш пөлөкым сайым муым,—шоналта. Төрштыл-төрштыл мэран игэ ала могай лакыш пурэн возо. Тужакын Эчэй тудым руалтэн кучыш. Мэран игым поктылмыжо дэнэ шоптыржымат йомдарэн. Мөнгышкыжө кайашат корным пыкшэ муо.
- Мэран игым эндалын Эчэй пэш куржэш. Мөнгышкыжө миймэк

лэваш йүмалнэ содор гына изи йара йашныкым кычал муо. Пакча гыч ковышта лышташым кондэн йашнык пундашыш шарыш. Вара йашныкыш мэран игым пэтырыш. Йашныкым үмбачшэ кумыж дэн лэвэдэ. Кумыж нөлдалтмэ дэч мочыла дэн каркалэн пытарыш. Ындэ Лыривон дэк нангайаш пөлөк йамдэ. Эчэй ноймыжымат, кочмо - йүмө шумыжымат мондэн. Кармонь гына уш гычшо ок лэк. Тачэ кастэнэ кидышкыжэ кармонь пурышашлык. Эчэй содор куржэш. Пакча шэнтгэч мийэн, Лыривонмыт дэк пура. Кудывэчыштэ Лыривонмытын тарзышт— Сэблэй коштэш. Үштэр - воштыр дэн кудывэчым үштэш.

— Сэблэй изай! Лыривонлан тышкэ лэкташ шүдө,—манэш Эчэй.

— Тэвэ кудывэчым үштын пытарэмат, пурэн каласэм.

Эчэй вуча. Коклан кумыжым нөлталын мэранг игыжым ончалэш. Мэранг игэ лүдын чытырэн шинча. Сэблэй ок вашкэ, эркын үтшэш. Эчэй шогымаштэ нойыш. Лэваш йүмак пурэн пөрньа үмбак шинчэ. Пэлэнжак йашныкшым шындыш.

— Сэблэй изай! Ларивонлан каласашэт ит мондо,— кудывэчым үштын пытаршэ Сэблэйлан Эчэй адак ушэштара.

Сэблэй нымат ок пэлэштэ. Маскала нэлын тошкалын пөртөнчык гура. Эчэй вуча. Вучымо годым жап пэш эркын эртымыла чучэш. Пэл сагат гыч Лыривон лэктэ. Кандэ тувырым, шэм йолакшым, чолгыжшо кэмым чийэн, чэчэн үштым үшталын.

— Лыривон! Мый пөлөкэтым кондышымат. Тидэ йашныкыштэ,— куанэн Эчэй манэш.

— Мо гушто?

— Ом каласэ.

— Кондэнат гын, пу!

— Кармоньым пу, вара пуэм.

Лыривон ала мом шоналтыш. Шуко ыш шоно.

— Йөбра, чэчас луктам,—манын пөртышкыла кайыш. Эчэй адак вуча. Пэл сагат нарэ эртыш. Лыривон укэ. Сагат нарэ эртыш. Лыривон лэктэш. Кидыштыжэ йашнык.

— Тэвэ кучо кармоньэтым,—манэш.

— Йашныкшэ молан?

— Укэ гын, йынг шижэш. Тыгэжэ иктат ок палэ. Йашныкым нумалын толынат, йашныкымак нумалын кайэт.

Эчэй пэш куанэн. Шүмжө лэктын кайшаш гай пыртка. Йашныкыштым иктэ вэсылан кучыктат.

— Пэш кугу тау,—манын Эчэй куржэш. Куанымыж дэн лүдмыжымат мондэн. Шэнтгэч кайшаш годым, капка гыч урэмыш лэктын куржэш. Мөнгышкыжө шуаш пэш вашка. Кудывэчыш пурэн лэваш йүмак улак вэрыш шылын шинчэш. Йашныкым почнэжэ. Йашнык чот пудалымэ. Пөрт гыч товарым луктэш. Йашныкым почэш. Кагаз вүдылка кийа. Вүдылкам ронча. Коробкам луктэш. Коробкам почэш. Ош кагаз дэн ыштымэ изи кармоньым ужэш. Нымо ойлаш өрэш.

— Эк, маска игэ! Лыривон кузэ ондалэн улмаш. Кармонь олмэш

тыгай модышым вэлэ пыштэн колдэн,—Эчэй шыдын пэлэшта.—Кулак эргэ гын, кулак эргэ. Ачажымак покташ төча. Йыным ондалыдэ илэн ок кэрт. Тылэч вара Лыривонмыт дэк омаат тошкал,—шоналта.

Тыгэ ондалалтмэкэ, Эчэй ик жаплан кармоньым мондыш. Талук эртыш. Эчэй пионэрыш пураш пэш вуча. Пионэрмыт дэч ок ойрло. Погынымашкышт коштэш. Эчэйым йөратат. Йөратыдэат ок лий. Эчэй шкэнжым сайын куча: орадым ок ыштыл, тамакам ок шупш, шкэнжым арун куча, диссиплинлан торэш ок кай, порадкым йөрата.

Иккана Эчэй кэчэ гут ала кушто йомын коштын. Мөнгө пөртылэш.

— Кушто тынарэ йомын коштыч?—аважэ йодэш.

— Кол кучаш мийшым.

— Тыйым Раман йодын ыльэ.

— Могай Раман?

— Пионэр.

Кол кучымо атыжым шындэн, Эчэй икколышкыла содор куржын колдыш. Кастэнэ ижэ пөртыльё. Куанэн, воштылэш, шинчажэ модэш вэлэ.

— Пуртышт. Отрадыш возышт.

— Кушко?

— Отрадыш, пионэрыш.

— Э-э, гэвэ молан куанэнат улмаш.

— Авай, ачай кушто?

— Эрдэнак олашкэ кайыш. Копэративыш сатум конда.

— Кунам толэш?

— Тидэ йүдым толшашлык.

Эчэй малаш возэш. Пионэрыш пурмыжо уш гычшо ок лэк. Йошкар галстукшо гына укэ. Шонымо дэнак малэн колда.

Эрдэнэ пожалтэ. Онча. Пэлэнжэ йошкар галстук дэн түмыр. Воктэнжэ ачажэ шога.

— Ачай, тый кондышыч мо?

— Мый... Сöрымэм мондэн ом ул. Ындэ лу ийаш улат. Кармонь-жым гына ыжым нал. Кызытэш оккүл, шонышым.

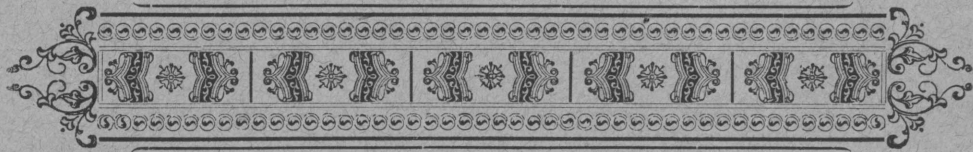
— Ачай, мый пионэрыш возалтынам!

— Йөра, пэш сай.

„Рошт“ кыньэл шогалын, Эчэй ачажэ шүышкө кэржалтэш. Энда-лын тудым чо-от шупшалэш. Тылэч вара кармонь налаш шонымо уш гычшо лэктэш.

Рушла гыч **Тыныш** кэлштарэн.

Рэдаксэ коллэгий члэн-влак: { Т. Д. Шатров.
С. Г. Чавайн.

Ваш-мут.

„У вий“ журналэш савыкташ огыт йөрө:

ойлымаш, йомак, мыскара-влак.

Пиштэр—Нужна ийыштэ, Патыр; Йыван—Мэраг; Стэпанов М.—Тулык, Чунгыла; Сэмэсола Йыван—Шырчык омарта; П. Акнаш—Маска; Смирнов Кавырля—Шонгат куаныш; Пауткин—Совэт айдэмыш лукто; Н. Изуш—Элэксэй, Шучко йүд; Ала мо; Ал. Акрэйн—Вожылтарыш; С. Сайпушын Чорт; Сэргэйэв Йакэ—Йумо пукша; Эви—Тулык-влак; Гэр. Алканида—Йын вүр йүшө; Нартасын С. А.—Йөратэнак кайыш; М. Краснов—Ачийэм ужатышым; Пашканов И. И.—Шудо солымаш; Тимкин К.—Күдырчан йүр; М. Голупцов—Йаллан ой пушо үдырамаш; Бирьукков Г. И.—Ойган кэчэ; Кож-гож—У шүвэдышэ; А. Осып—Кунам эрык шочэш; В. Николайэв—Вүд талышнэн; Абдул Осып—Тунэмаштэ кугу вий; Шатратъэв Шарабэ—Граждан согыш чарныш; Шуматайын—Осал паша; И. Алэксэйэв—Чодра корнышто; Ф. Н. Мичашэв—Авыйак кэртэ.

Почэла мут-влак.

Пиштэр—Кайык-шамыч, Шудо паша, Шырчык, Шочмо вэр, Такмак, Учтыл; М. Голубцов—Илыш, Рвэээ калык мут, Марий калыклан, Сорчировко; Смирнов Кавырля—„У вий“ мыйын танэм; Стэпанов Игнатий—Күтүзө; Смирнов Иван—Пионэр, Эрыктыза шурньдам; Шондал—Пойан апшат; И. П.—Ото; Николайэв В. М.—Күдырчан йүр; И. Алэксэйэв—Поп улдымо; Кузнецов Ф.—8 март, Нужнаштэ; Йэрусланов Г.—Ой, чонэм, Пионэр, Шошо кэчэ; Йаир—Огыл мо; Лэбэдэв—Колкоз; М. С. Мамайэв—Пэлэдыш пайрэм вийанжэ; П. Зайцэв—Шошо; Ойган куку—Муро-влак; М. Краснов—Илыш тольо; Изи пүкш—Марийым үжэш; И. Й. Суворов—Шошо ага, Шошо эр; Кож-гож—„У вий“, Колкоз муро; Тойшэв—Пургыж; Йавэ—1-шэ май; Н. Айдаров—Курныж.

„У вийыш“ возышо-влак!

Йужо возышо-влак раш возэн огыт колто. Журналыш колтымо годым пэш сай, раш возаш тыршыза, укэ гын, савыкташ ок лий.

Вэс йылмэ гыч кусарымыда годым, кужэч кусарымыдам ончыкташ ида мондо.

Рэдаксэ.

Марий Кундэм Савыктыш

тыгай кнага-влакым ужала:

почэла №№	А В Т О Р	К на г а л ү м	Ак	Могай йылмэ
1	Янтемир.	МАО (очерк)	2—50	Руш йыл.
2	Васильев.	Материалы религиозных верований и обрядов народа марий	—30	„
3	„	Элементарная грамматика мар'языка	—35	„
4	„	Религиозная секта „кугу сорта“	—30	„
5	„	Кимсар	—20	Марий йыл.
6	„	Марий-Мутэр	3—00	„
7	Михеев.	Основные правила русской грамматики в школах нацмен	—35	Руш йыл.
8	Янтемир.	Описание МАО: Звениговский к-н.	—45	„
9	„	„ „ Оршанский кант	—55	„
10	„	„ „ Краснококшайск. к.	—45	„
11	„	„ „ Юринский кантон.	—55	„
12	„	„ „ Моркинский к-н	—45	„
13	„	„ „ Козмодемьянск. к-н.	—55	„
14	„	„ „ Сернурский к-н	—50	„
15	Орлов.	Крэсаньык ўдыр-влак	—10	Марий йыл.
16	Мухин.	Лавра (икшывэ-влаклан)	—15	„
17	„	Сурт—кайык влак (икшывэ-влаклан)	—15	„
18	Мухин Н.	Почэла мут	—65	„
19	Шабдаров.	Кўслэ йўк (почэла мут)	—25	„
20	Бронин.	Лэнин корно дэн. I лук	—40	„
21	„	„ „ „ II лук	—50	„
22	Чавайн.	Кайык лудо (пиэс)	— 3	„
23	Егоров.	Мўкш ончымо	—18	„
24	Козлов и Никулин.	Политграмота	1—00	„
25	Шлыков.	Очерк лесного х-ва МАО ч. 1-я	1—00	Руш йыл.
26	Киндеев.	Кузэ колэктив озанлыкыш лэксман.	—15	Марий йыл.
27	Крутошицкий.	Колкоз члэнлан мом шинчыман	—20	„
28	Яковлев.	Шурно лэктышым кузэ кугэмдаш	—20	„
29	Киндеев.	„ „ „ „ „ „	—15	„
30	Егоров	Матер. по истории народа марий	1—25	Руш йыл.
31	Васильев.	Вольык чэрым эмлымэ	—30	Марий йыл.
32	Кэлтэй Пасэт.	Алимэнтим кузэ кычалман	—20	„
33	Шкэтан.	Йумын йазыкшэ (ойлымаш)	—20	„
34	„	Ойлымаш-влак	—30	„
35	„	Важык вуйан йыдал (пиэс)	—08	„
36	Миронский.	У корно дэн	—10	„
37	Булак.	Батрак ырвэзэ кокласэ паша	—05	„
38	Иванов.	Сёсна ашнымаш	—15	„
39	Тўрлő автыр.	Дэлэгаткылан пөлők. Тўрлő ынглан дармаш дэн ойлымаш-влак	—20	„
40	А. А. Субботин	Крэсаньыклан могай копэратсэ кулэш	—20	„
41	Н. К. Зотов	Крэсаньык озанлыкыштэ йытынмушым ыштымэ.	—10	„
42	Е. Домбровс.	Крэсаньык сурт, йэш пого пайлымэ	—30	„
43	В. Т. Соколов	Марий школышто шочмо йылмын вэржэ. Тунукташ полшышо возымаш	—24	„